

Równe szanse dla dzieci

Nierówności w zakresie warunków
i jakości życia dzieci w krajach bogatych

Innocenti Report Card 13 został opracowany przez Johna Hudsona i Stefana Kühnera.

UNICEF Office of Research – Innocenti serdecznie dziękuje za hojne wsparcie procesu przygotowywania *Innocenti Report Card 13* przez Rząd Włoch.

Każda część niniejszego Raportu może być bez ograniczeń wykorzystywana pod warunkiem umieszczenia następującej adnotacji:

UNICEF Office of Research (2016). „Równe szanse dla dzieci: Nierówności w zakresie warunków i jakości życia dzieci w krajach bogatych”, *Innocenti Report Card 13*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florencja.

Seria *Report Card* została opracowana w celu monitorowania i porównywania wyników osiągniętych przez kraje wysokorozwinięte w zakresie ochrony praw dzieci.

W roku 1988 Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci (UNICEF) utworzył własne centrum badawcze Office of Research-Innocenti, którego zadaniem jest wspieranie prac UNICEF w zakresie ochrony praw dzieci na całym świecie oraz identyfikowanie i badanie obecnych i przyszłych obszarów działań organizacji. Podstawowym zadaniem Office of Research jest działanie na rzecz lepszego zrozumienia kwestii związanych z prawami dziecka na forum międzynarodowym, wspieranie pełnej implementacji Konwencji o prawach dziecka oraz działań rzeczniczych prowadzonych przez UNICEF na całym świecie. Office of Research określa kompleksową strategię w zakresie badań oraz wiedzy niezbędnych organizacji do wspierania i prowadzenia działań i programów na całym świecie. Dzięki nawiązaniu współpracy partnerskiej z wiodącymi instytucjami akademickimi i rozwojowymi zarówno w krajach rozwijających się, jak i rozwiniętych, Office of Research stara się pozyskiwać dodatkowe środki i stwarzać możliwości wpływania na działania mające na celu reformę polityki dotyczącej dzieci.

Publikacje Office of Research stanowią jego wkład w toczącą się na świecie debatę dotyczącą dzieci i ich praw. Publikacje te zawierają szereg opinii w tej sprawie. Wyrażone w nich poglądy są prywatnymi poglądami ich autorów i badaczy i nie muszą odzwierciedlać polityki i poglądów UNICEF. Zostały opublikowane, aby stymulować dalszy dialog dotyczący praw dzieci.

Zdjęcie na okładce ©Blend Images/Alamy Stock Photo

© Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci (UNICEF), kwiecień 2016

Tytuł oryginału:

Fairness for Children.

A league table of inequality in child well-being in rich countries

ISBN: 978-83-928110-7-7

Tłumaczenie na język polski

Renata Bem

UNICEF Office of Research – Innocenti

Piazza SS. Annunziata, 12

50122 Florencja, Włochy

Tel: +39 055 2033 0

Fax: +30 055 2033 220

florence@unicef.org

www.unicef-irc.org

Równe szanse dla dzieci

Nierówności w zakresie warunków
i jakości życia dzieci w krajach bogatych

DZIAŁ 1

WSTĘP

„We wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne czy też prywatne instytucje pomocy społecznej, sądy, organy administracyjne i legislacyjne, na pierwszym miejscu powinno być stawiane dobro dziecka.”

– Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka, 1989 (art. 3)

Niniejszy Raport zawiera omówienie kwestii nierówności w zakresie jakości i warunków życia dzieci w 41 krajach Unii Europejskiej (UE) oraz Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Raport koncentruje się na „nierównościach w dolnej części rozkładu” – czyli luce występującej pomiędzy dziećmi, których warunki i jakość życia umiejscawiają w środkowej części rozkładu, a tymi, które plasują się na samym dole, i nawiązuje do pytania, „*jak daleko pozwala się tym dzieciom pozostać w tyle?*” biorąc pod uwagę takie kryteria jak dochód, edukację, zdrowie i zadowolenia z życia.

Dlaczego koncentrujemy się na nierównościach?

W związku z tym, iż w większości krajów OECD luka pomiędzy bogatymi a ubogimi utrzymuje się na najwyższym poziomie już od trzech dekad, powróciło zainteresowanie pytaniami dotyczącymi kwestii nierówności.

Podczas, gdy znacząca część debat politycznych koncentruje się na rosnących dochodach elity (stanowiącej 1 procent społeczeństwa), w wielu bogatych krajach dochody poniżej mediany¹ rosną znacznie wolniej niż te powyżej niej. W krajach OECD, od lat 80-tych obserwuje się stopniowe przesuwanie ciężaru zagrożenia ubóstwem z osób starszych na dzieci i młodzież. Zmiany te uwydatniają potrzebę monitorowania jakości i warunków życia dzieci znajdujących się w najtrudniejszym położeniu. Należy również wziąć pod uwagę, że nierówności w zakresie dochodów mają dalekosiężne konsekwencje dla społeczeństwa, gdyż negatywnie wpływają na możliwości zdobywania wykształcenia, kluczowe aspekty zdrowotne, a nawet na wzrost gospodarczy.²

Troska o równe szanse i sprawiedliwość społeczną wymaga zastanowienia się, czy niektórych członków społeczeństwa nie pozostawia się

zbyt daleko w tyle, co niekorzystnie wpływa na ich obecne i przyszłe życie. Niniejszy Raport stawia to samo pytanie, które przyświecało *Report Card 9*³ koncentrującemu się na nierównościach w warunkach i jakości życia dzieci, przy czym wykorzystuje najnowsze dostępne dane i obejmuje swoim zakresem więcej krajów.

Nierówności, równe szanse i dzieci

Pytania dotyczące równych szans i sprawiedliwości społecznej nabierają szczególnego wyrazu, gdy skupiają się na nierównościach występujących pomiędzy dziećmi.

Nierówności społeczne pomiędzy dorosłymi można uznać za uzasadnione, gdy powstają w wyniku uczciwej konkurencji i w warunkach zapewniających im równe szanse. Jeśli jednak chodzi o dzieci, to uwarunkowania społeczne i ekonomiczne pozostają poza ich kontrolą, więc różnice w osiągniętych

wynikach nie mogą stanowić usprawiedliwienia dla szeroko rozumianych nierówności pomiędzy dziećmi.

Ponadto, wiadome jest, że doświadczenia z dzieciństwa mają ogromny wpływ nie tylko na obecne życie dzieci, ale także na ich przyszłe szanse i możliwości. Analogicznie, niekorzystna sytuacja społeczna i ekonomiczna na wczesnym etapie życia zwiększa ryzyko otrzymywania gorszych zarobków, niższego standardu zdrowia oraz mniejszych umiejętności w dorosłym życiu. To z kolei może utrwalać niekorzystną sytuację przez całe pokolenia.⁴ Żadna z tych sytuacji nie wynika z winy dziecka.

Porównanie nierówności w dolnej części rozkładu w krajach bogatych

Tabele zawarte w niniejszym Raporcie przedstawiają ranking krajów w zależności od tego, *jak dalece warunki i jakość życia dzieci znajdującego się w dolnej części rozkładu odbiegają od przeciętnej sytuacji ich rówieśników* w zakresie dochodu, edukacji, zdrowia i zadowolenia z życia. Przedstawiamy także całościową tabelę rankingową dotyczącą nierówności w jakości i warunkach życia dzieci, która podsumowuje wyniki ze wszystkich czterech wskazanych obszarów.

Pomiar nierówności w tabelach rankingowych został przedstawiony na podstawie wskaźników obrazujących, jak wiele dzieci w każdym kraju ma niskie dochody, niskie osiągnięcia edukacyjne, problemy zdrowotne lub niski poziom zadowolenia z życia. Dzięki nim uzyskujemy szerszy obraz, pokazujący na ile prawa dzieci są przestrzegane w krajach bogatych.

Tabele rankingowe przedstawione w Rozdziale 2 porównują kraje pod kątem tego, jak dalece warunki i jakość życia dzieci znajdującego się w najgorszej sytuacji odbiegają od przeciętnej sytuacji ich rówieśników. Rozdziały 3, 4, 5 i 6 zawierają bardziej szczegółowe omówienie trendów w zakresie nierówności dochodowych, zdrowotnych, edukacyjnych oraz zadowolenia z życia.

Każdy z tych rozdziałów omawia również wpływ nierówności na warunki i jakość życia dzieci. Rozdział 7 powraca do podstawowego pytania o równe szanse i nierówności wśród dzieci, omawiając to w odniesieniu do kwestii, na ile nierówności w warunkach i jakości

życia dzieci w krajach bogatych są kształtowane przez głęboko zakorzenione nierówności społeczne i ekonomiczne, pozostające poza kontrolą dzieci. W Rozdziale 8 przedstawiamy wnioski i rekomendacje.

Ramka 1 Sprawiedliwość społeczna i równe szanse

Ustalenia *Report Card 9* zostały przedstawione jako „pierwsza próba oceny krajów według standardu „sprawiedliwego społeczeństwa”, zgodnie z definicją amerykańskiego filozofa politycznego Johna Rawlsa”.ⁱ Pomimo wielu toczących się debat na temat tej publikacji, przełomowa analiza Rawlsa dotycząca sprawiedliwości traktowanej jako równość szans, oferuje swego rodzaju „okulary”, przez które można analizować w czasie nasze rozważania dotyczące nierówności w dolnej części rozkładu.

Rawls zaproponował wyobrażenie sobie „pozycji wyjściowej”, w której omawia się całkowity kształt społeczeństwa przed jego ukształtowaniem. Następnie zaproponował wyobrażenie sobie, że „zasłona ignorancji” uniemożliwia jednostkom poznanie swojej pozycji w tworzonym społeczeństwie. Dzięki takim rozważaniom, skutecznie przekształcił on pytanie, *„jak wygląda sprawiedliwe społeczeństwo?”* w pytanie, *„w jakim społeczeństwie rozsądni obywatele zgodziliby się żyć?”*

Rawls argumentował, że kluczową zasadą wynikającą z takiego procesu pertraktacji jest zasada, iż ludzie zgadzają się na istnienie społecznych i ekonomicznych nierówności w sprawiedliwym społeczeństwie, ale jedynie w takim zakresie, w jakim (i) wynikają one z uczciwych warunków równych możliwości oraz (ii) w jakim byłyby one korzystne dla najmniej uprzywilejowanych członków społeczeństwa – co nazwał „zasadą różnicy”.ⁱⁱ Innymi słowy, w modelu Rawlsa, nierówności w materialnych warunkach życia są dopuszczalne, jeżeli są one korzystne dla wszystkich (np. poprzez tworzenie wyższych standardów życia dla każdego) i wynikają z takich samych możliwości dających wszystkim równe szanse odniesienia sukcesu.

W niniejszym Raporcie zidentyfikowane przez Rawlsa zagadnienia podlegają dalszemu badaniu, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji dzieci. Nierówności w życiu dzieci są szczegółowo badane, podobnie jak zakres, w jakim nierówności te wpływają na osiągnięte przez dzieci wyniki. Kwestie te są rozważane obok podstawowego zagadnienia, czyli – na ile nierówności w zakresie warunków i jakości życia dzieci są związane z nierównościami społecznymi i ekonomicznymi, na które dziecko nie ma wpływu.

ⁱ UNICEF (2010). 'The Children Left Behind: A league table of inequality in child well-being in the world's rich countries', *Innocenti Report Card 9*, UNICEF Innocenti Research Centre, Florencja (Ramka 3).

ⁱⁱ Rawls, J. (1971). *Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

ROZDZIAŁ 2

TABELI RANKINGOWE

Tabela 1 Nierówności dochodowe

Pozycja	Kraj	Względna luka dochodowa	Stopa ubóstwa dzieci (50% mediany)
1	Norwegia	37,00	4,5
2	Islandia	37,76	6,4
3	Finlandia	38,34	3,7
4	Dania	39,54	4,8
5	Czechy	39,62	6,3
6	Szwajcaria	39,64	7
7	Wielka Brytania	39,94	9,3
8	Holandia	40,64	5,7
9	Luksemburg	41,21	13
10	Irlandia	41,49	6,9
11	Austria	41,87	9,6
12	Niemcy	43,11	7,2
13	Francja	43,95	9
14	Australia	44,75	9,3
15	Korea Płd.	45,74	8
16	Szwecja	46,23	9,1
17	Nowa Zelandia	46,52	11
18	Cypr	47,19	9,1
19	Słowenia	47,29	8,3
20	Malta	48,21	14,5
21	Węgry	48,34	15
22	Belgia	48,41	10,1
23	Polska	51,76	14,5
24	Kanada	53,19	16,9
25	Słowacja	54,21	13,7
26	Chorwacja	54,59	14,8
27	Litwa	54,81	17,8
28	Estonia	55,55	12,4
29	Turcja	57,07	22,8
30	Stany Zjednoczone	58,85	20
31	Chile	59,03	26,3
32	Łotwa	59,66	16,3
33	Portugalia	60,17	17,4
34	Japonia	60,21	15,8
35	Włochy	60,64	17,7
36	Hiszpania	62,62	20,2
37	Izrael	64,58	27,5
38	Grecja	64,69	22,3
39	Meksyk	65,00	24,6
40	Bułgaria	67,01	23,1
41	Rumunia	67,08	24,3

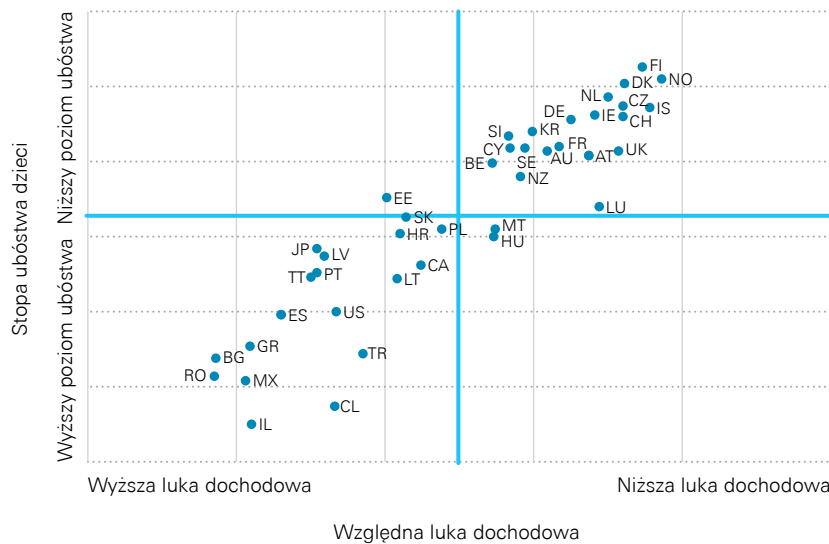
Patrz źródła danych i uwagi na str. 44.

Cztery główne tabeli rankingowe przedstawione w niniejszym raporcie obejmują ranking krajów bogatych przygotowany na podstawie wyników *nierówności w dolnej części rozkładu* w zakresie dochodu, edukacji, zdrowia i zadowolenia z życia. Każda tabela rankingowa obrazuje zagadnienie, *jak dalece kraje bogate pozwalają dzieciom znajdującym się w najgorszym położeniu pozostać w tyle za „przeciętnym” dzieckiem*. Uzupełnieniem tabel, o których mowa powyżej, jest tabela piąta, która przedstawia podsumowanie całości zagadnienia we wszystkich czterech obszarach. Każda z głównych tabel rankingowych przedstawia dany pomiar nierówności w określonym kontekście, z wykorzystaniem wskaźnika pokazującego, jak wiele dzieci znajduje się w dolnej części rozkładu w zakresie dochodów, osiągnięć edukacyjnych, zdrowia i zadowolenia w życiu.

Tabela 1 przedstawia ranking krajów pod kątem *względnej luki dochodowej*. Taki pomiar nierówności w dolnej części rozkładu pokazuje, jak dalece pozwala się najbiedniejszym dzieciom pozostać w tyle za „przeciętnym” dzieckiem w każdym z omawianych krajów.

Dla ukazania pełnego kontekstu pomiaru nierówności, *Tabela 1* przedstawia również stopę ubóstwa dzieci (mierzoną jako 50% mediany) dla każdego z krajów.

Więcej informacji na temat pomiaru znajduje się w ramce „*Interpretacja danych: Tabela 1 – Dochód*”.

Wykres 1 Względna luka dochodowa vs. poziom ubóstwa

Źródło: patrz str. 44 – Tabela 1.

Interpretacja danych: Tabela 1 – Dochód

Pomiar nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie dochodów w odniesieniu do dzieci, czyli *wskaźnik względnej luki dochodowej*, oparto o dochód do dyspozycji gospodarstw domowych posiadających dzieci w wieku 0-17 lat (po dodaniu świadczeń, odjęciu podatków oraz skorygowaniu o wielkość i skład gospodarstwa domowego).

W celu dokonania pomiaru w dolnej części rozkładu wykorzystano porównanie między wysokością dochodu gospodarstwa domowego przypadającego na dziecko i klasyfikującego go na poziomie 50 percentyla (czyli mediany dochodów) a wysokością dochodu gospodarstwa domowego przypadającego na dziecko na poziomie 10 percentyla (tj. uboższego niż 90 procent dzieci); luka pomiędzy tymi dwoma poziomami, określana jako procent mediany, obrazuje, *jak daleko pozwala się najbiedniejszym dzieciom pozostać w tyle za ich średnio sytuowanymi rówieśnikami*.

Na przykład, w Norwegii, dochód gospodarstwa domowego przypadający na dziecko klasyfikujący go na poziomie 10 percentyla jest o 37 procent niższy niż dochód przypadający na dziecko sytuujący go w środkowej części rozkładu dochodu – medianie.

Ubóstwo dzieci jest mierzone jako odsetek dzieci w gospodarstwach domowych, których dochody są niższe niż 50 procent krajowej mediany dochodu (po uwzględnieniu podatków i świadczeń oraz skorygowaniu o wielkość i skład rodziny).

Tabela rankingowa wykorzystuje dane z badania z roku 2013 (lub ostatniego dostępnego roku). Patrz źródła danych na stronie 44.

Kluczowe wnioski:

» Kraje skandynawskie, z wyjątkiem Szwecji zajmującej miejsce w środku tabeli, mają najniższe względne luki dochodowe. W tych krajach dochód gospodarstwa domowego do wykorzystania na dziecko sytuujący go na poziomie 10 percentyla rozkładu jest o około 38 procent niższy niż dochód klasyfikujący dziecko w środkowej części rozkładu dochodów.

» W 19 z 41 krajów bogatych, względna luka dochodowa przekracza 50 procent: oznacza to, że wysokość dochodu, jakim dysponuje gospodarstwo domowe na dziecko sytuująca go na poziomie 10 percentyla rozkładu, jest o połowę mniejsza niż wysokość dochodu klasyfikująca dziecko na poziomie mediany.

» W Bułgarii i Rumunii względna luka dochodowa wynosi 67 procent, czyli dochód przypadający na dziecko sytuowane na poziomie 10 percentyla rozkładu jest o 67 procent niższy niż na poziomie mediany.

» Luki dochodowe przekraczające 60 procent występują również w większych krajach na południu Europy (w Grecji, Włoszech, Portugalii i Hiszpanii), a także w Izraelu, Japonii i Meksyku.

» Względne luki dochodowe oraz poziomy ubóstwa są ściśle powiązane (*Wykres 1*): wyższy poziom ubóstwa występuje w krajach odnotowujących wyższe luki dochodowe (lewa dolna ćwiartka *Wykresu 1*), a niższy poziom ubóstwa występuje w krajach z niższymi lukami dochodowymi.

Tabela 2 Nierówności edukacyjne

Pozycja	Kraj	Luka w osiągnięciach	Odsetek dzieci poniżej 2. poziomu zaawansowania ze wszystkich trzech przedmiotów
1	Chile	1,92	24,6
2	Rumunia	1,77	24,0
3	Estonia	1,59	3,2
4	Łotwa	1,19	8,3
5	Chorwacja	0,88	11,7
6	Polska	0,79	5,7
7	Litwa	0,67	12,1
8	Dania	0,66	9,3
9	Irlandia	0,62	6,8
10	Stany Zjednoczone	0,54	12,2
11	Słowenia	0,46	9,9
12	Hiszpania	0,36	10,4
13	Czechy	0,30	8,9
14	Kanada	0,28	6,2
15	Korea Płd.	0,22	4,4
16	Finlandia	0,18	5,3
17	Węgry	0,15	13,1
18	Grecja	0,08	15,7
19	Portugalia	-0,10	12,6
20	Szwajcaria	-0,12	7,5
21	Austria	-0,17	10,7
22	Włochy	-0,26	11,9
23	Norwegia	-0,28	11,0
24	Australia	-0,29	9,1
25	Wielka Brytania	-0,40	11,2
26	Islandia	-0,46	13,6
27	Japonia	-0,48	5,5
28	Niemcy	-0,56	8,8
29	Szwecja	-0,61	15,0
30	Holandia	-0,70	8,6
31	Nowa Zelandia	-0,94	11,1
32	Bulgaria	-0,97	28,6
33	Luksemburg	-0,98	14,4
34	Słowacja	-1,03	18,8
35	Francja	-1,36	12,7
36	Belgia	-1,39	11,5
37	Izrael	-1,96	18,5
	Meksyk	2,19	31,0
	Turcja	1,76	15,6

Patrz źródła danych i uwagi na str. 44.

Tabela 2 przedstawia ranking krajów pod kątem luki w osiągnięciach edukacyjnych na podstawie testów PISA (Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów OECD). Pomiar ten obrazuje, jak dalece uczniowie w wieku 15 lat mający niskie osiągnięcia edukacyjne odbiegają od dzieci osiągających „przeciętne” wyniki edukacyjne w zakresie czytania ze zrozumieniem oraz matematyki i nauk przyrodniczych.

Tabela 2 przedstawia również odsetek uczniów osiągających wynik niższy niż 2. poziom zaawansowania ze wszystkich trzech przedmiotów.

Więcej informacji na temat tych pomiarów znajduje się w ramce „Interpretacja danych – Tabela 2 – Edukacja”.

Kluczowe wnioski:

- » Dwa kraje o najniższej luce osiągnięć, tj. Chile i Rumunia, mają

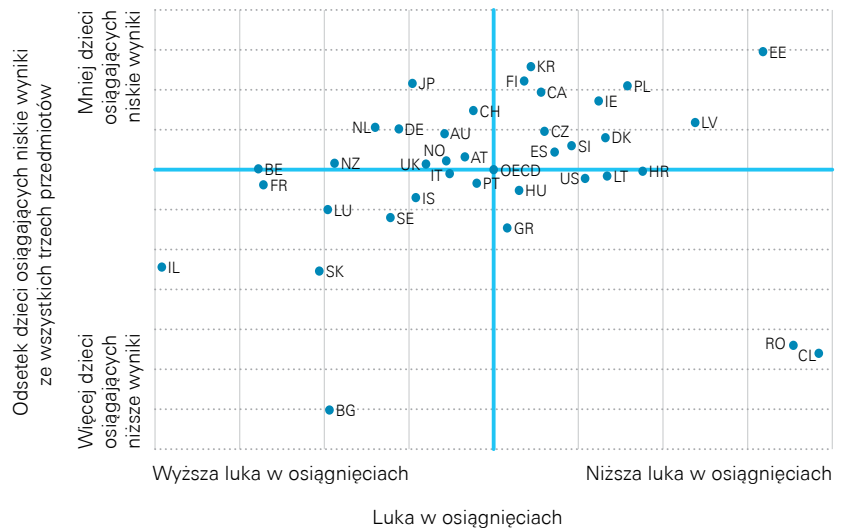
bardzo wysoki odsetek uczniów, którzy osiągnęli wynik poniżej 2. poziomu zaawansowania ze wszystkich trzech przedmiotów. Oznacza to, że pomimo tego, iż w tych krajach mniej dzieci pozostaje w tyle za „przeciętnym” dzieckiem, większy procent dzieci nie posiada podstawowej wiedzy i umiejętności.

- » Dwa kraje o wysokich dochodach, tj. Belgia i Francja, znalazły się u dołu tabeli rankingowej, z bardzo dużymi lukami w osiągnięciach edukacyjnych.
- » W krajach bogatych, odsetek 15-latków, którzy osiągnęli wynik poniżej 2. poziomu zaawansowania ze wszystkich trzech przedmiotów jest najniższy w Estonii, Finlandii i Korei i wynosi 3-5 procent, zaś najwyższy 24–28 procent w Bułgarii, Chile, i Rumunii.

- » Wykres 2 obrazuje zależność pomiędzy względną luką edukacyjną a odsetkiem dzieci, które osiągnęły wynik poniżej 2. poziomu zaawansowania ze wszystkich trzech przedmiotów. Kraje plasujące się w prawej górnej ćwiartce osiągnęły najlepsze wyniki i łączą niskie luki osiągnięć z niskim odsetkiem dzieci, które osiągają wyniki poniżej 2. poziomu zaawansowania ze wszystkich trzech przedmiotów; kraje w dolnej lewej ćwiartce osiągają najgorsze wyniki, mając zarówno wysokie luki osiągnięć, jak i wysoki odsetek dzieci poniżej 2. poziomu zaawansowania. Wskazuje to na fakt, iż zminimalizowanie luki osiągnięć nie wymaga od krajów „zaprzędania” równych szans na rzecz standardów. W Estonii, Irlandii, na Łotwie i w Polsce niski poziom nierówności w osiągnięciach edukacyjnych jest powiązany z niskim odsetkiem dzieci, które osiągają wyniki poniżej 2. poziomu zaawansowania ze wszystkich trzech przedmiotów.

- » Z drugiej strony, wysoka luka w osiągnięciach może istnieć obok porównywalnie wysokiego odsetka uczniów osiągających wynik poniżej 2. poziomu zaawansowania ze wszystkich trzech przedmiotów. Taka sytuacja ma miejsce w Bułgarii, Izraelu, Luksemburgu, na Słowacji i w Szwecji (dolna lewa ćwiartka).
- » Estonia jest krajem, który osiągnął najlepszy wynik w zakresie połączenia dobrych wyników z obu pomiarów. Ale nawet tam luka w osiągnięciach w czytaniu ze zrozumieniem jest równa utracenym 2,5 latom formalnej nauki szkolnej dla dziecka plasującego się na poziomie 10 percentyla rozkładu w porównaniu do „przeciętnego” dziecka.

Wykres 2 Luka w osiągnięciach i braki edukacyjne

Źródło: PISA 2012. Patrz str. 44 – Tabela 2.

Uwaga: Meksyk i Turcja zostały wyłączone.

Interpretacja danych: Tabela 2 – Edukacja

Wspierany przez OECD Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (PISA) bada wiedzę uczniów w wieku lat 15 w zakresie matematyki, czytania ze zrozumieniem oraz nauk przyrodniczych. W *Tabeli 2* wykorzystano dane z ostatniego badania przeprowadzonego w roku 2012.

Luka w osiągnięciach edukacyjnych jest mierzona jako różnica w wynikach badania PISA pomiędzy uczniami osiągającymi wyniki na poziomie mediany a tymi, których wyniki plasują się na poziomie 10 percentyla rozkładu.

Aby połączyć luki w osiągnięciach dla tych trzech obszarów w jeden pomiar w *Tabeli 2*, różnice w wynikach pomiędzy medianą a 10 percentylem w każdym obszarze zostały przekształcone w wyniki standaryzowane-z, które następnie przeliczono na średnie w danych obszarach w celu zobrazowania całościowej luki w osiągnięciach dla każdego z omawianych krajów. Wyniki standaryzowane-z przedstawiają ustandaryzowaną odległość danej wartości od średniej dla grupy. Liczby dodatnie wyższe niż 0,5 obrazują wynik powyżej średniej OECD; liczby ujemne poniżej – 0,5 wskazują na wynik poniżej średniej; a liczby pomiędzy – 0,5 a 0,5 są uważane za na tyle bliskie, że są nieodróżnialne od średniej.

Na przykład, w Chile średnia wyników standaryzowanych-z ze wszystkich trzech przedmiotów wynosi 1,92 standardowych odchyień powyżej średniej OECD.

Ponadto PISA przedstawia wyniki z testu na tle sześciu poziomów osiągnięć, które obrazują kamienie milowe związane z kluczowymi „aspektami” każdego z przedmiotów, ustalone przez niezależnych ekspertów w danym obszarze.

PISA określa niski wynik z testu jako wynik poniżej 2. poziomu zaawansowania w każdym z przedmiotów.

Tabela 2 przedstawia informacje dotyczące odsetka uczniów w każdym z krajów, którzy osiągają wynik poniżej 2. poziomu zaawansowania ze wszystkich trzech przedmiotów. Niski wynik ze wszystkich trzech przedmiotów ucznia w wieku lat 15 jest odzwierciedleniem głęboko niekorzystnej sytuacji w zakresie wykształcenia.

W Rozdziale 4 analizujemy nieprzetworzone wyniki testu PISA (zamiast wyników standaryzowanych-z) w zakresie czytania ze zrozumieniem. Różnica 41 punktów odpowiada, mniej więcej, jednemu rokowi formalnego procesu edukacji.

Tabela 3 Nierówności w zdrowiu

Pozycja	Kraj	Względna luka zdrowotna	Jeden lub więcej zgłaszanych problemów zdrowotnych każdego dnia
1	Austria	23,64	17,7
2	Niemcy	24,76	19,6
3	Szwajcaria	24,95	16,3
4	Norwegia	25,15	14,9
5	Dania	25,50	17,6
6	Finlandia	25,89	15,0
7	Portugalia	26,39	17,7
8	Holandia	26,74	19,9
9	Czechy	26,84	25,3
10	Hiszpania	27,31	23,9
11	Grecja	27,37	27,9
12	Chorwacja	27,59	25,7
13	Estonia	27,65	23,8
14	Stany Zjednoczone	27,98	28,2
15	Belgia	28,14	23,8
16	Słowenia	28,29	18,7
17	Łotwa	28,61	23,3
18	Węgry	28,79	22,2
19	Wielka Brytania	28,87	21,4
20	Irlandia	28,90	21,0
21	Słowacja	28,96	23,8
22	Szwecja	29,08	19,1
23	Francja	29,18	30,7
24	Kanada	29,27	22,6
25	Litwa	29,31	23,0
26	Bułgaria	29,39	30,6
27	Australia	29,86	21,8
28	Włochy	30,11	30,5
29	Luksemburg	30,27	24,1
30	Malta	30,56	30,7
31	Islandia	31,08	22,6
32	Rumunia	33,95	31,2
33	Polska	34,05	27,4
34	Turcja	34,54	53,3
35	Izrael	38,88	29,7

Patrz źródła danych i uwagi na str. 44.

Tabela 3 przedstawia ranking krajów według wielkości luki względnej w zakresie problemów zdrowotnych samodzielnie zgłaszanych

przez dzieci. Dla każdego kraju luka względna stanowi porównanie między dzieckiem, które stosunkowo często zgłasza problemy zdrowotne,

a między „przeciętnym” dzieckiem sytuowanym w skali zdrowotnej na poziomie mediany, przy czym luka jest mierzona jako różnica pomiędzy powyższymi dwiema wartościami obliczonymi jako procent mediany. Wskazuje ona, o ile dzieciom w dolnej części rozkładu pozwala się pozostać w tyle za „przeciętnym” dzieckiem w zakresie zdrowia.

Tabela 3 przedstawia również odsetek dzieci, które zgłaszają jeden lub więcej problemów zdrowotnych każdego dnia. Pomiar ten pokazuje odsetek dzieci zgłaszających zły stan zdrowia w każdym z krajów.

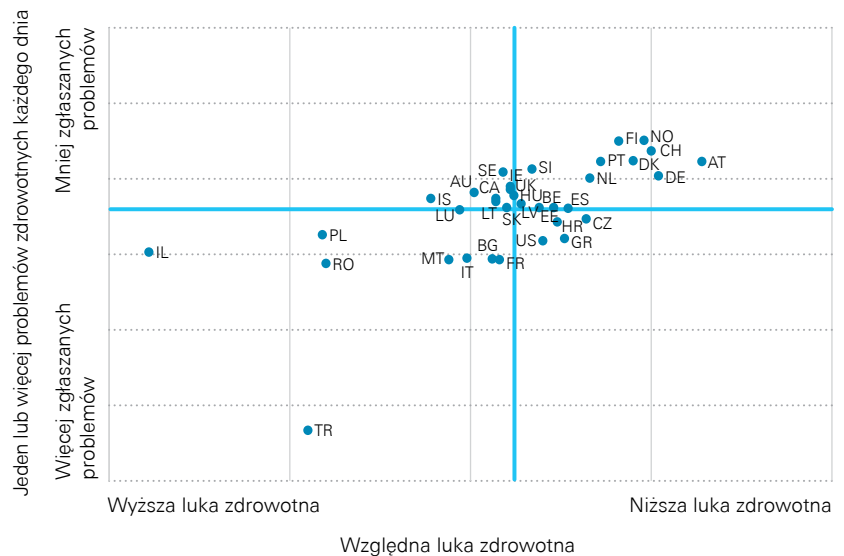
Więcej informacji na temat tych pomiarów znajduje się w ramce „Interpretacja danych – Tabela 3 – Zdrowie”.

Kluczowe wnioski:

- » Średnia względna luka w zakresie zgłaszanych przez dzieci problemów zdrowotnych wynosi 29 procent dla 35 objętych badaniem krajów.
- » Najmniejsze względne luki zdrowotne odnotowano w Austrii (23,6 procent), Niemczech (24,8 procent) i Szwajcarii (25 procent). Dania, Finlandia i Norwegia również mają porównywalnie niskie luki w zakresie zgłaszanych przez dzieci problemów zdrowotnych.
- » Największe względne luki zdrowotne odnotowano w Izraelu (38,9 procent), Turcji (34,5 procent) oraz Polsce (34,1 procent).
- » Ponad połowa dzieci w Turcji oraz około jednej trzeciej dzieci w Bułgarii, Francji, Izraelu, Włoszech, na Malcie i w Rumunii zgłasza jeden lub więcej problemów zdrowotnych dziennie.

» Wykres 3 przedstawia kraje według poziomu nierówności w dolnej części rozkładu oraz bezwzględnej częstotliwości zgłaszanych problemów zdrowotnych. Kraje w prawej górnej ćwiartce osiągają lepsze wyniki niż przeciętna wartość dla obu kalkulacji, podczas gdy kraje w lewej dolnej ćwiartce osiągają gorsze wyniki niż przeciętna wartość dla obu pomiarów. Jedynie Turcja wykazuje zarówno wysoki poziom nierówności w dolnej części rozkładu, jak i dużą częstotliwość zgłaszanych problemów zdrowotnych (lewa dolna ćwiartka).

Wykres 3 Względna luka zdrowotna i codzienne problemy zdrowotne

Źródło: HBSC 2014. Patrz str. 44 – Tabela 3.

Uwaga: dla Izraela, Turcji i Stanów Zjednoczonych wykorzystano dane z roku 2010.

Interpretacja danych: Tabela 3 – Zdrowie

Dane z przeprowadzonego w latach 2013/2014 badania *Health Behaviour in School-Aged Children* (HBSC) przedstawiono w Tabeli 3.

Tabela ta przedstawia ranking krajów pod kątem nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie samodzielnie zgłaszanych problemów zdrowotnych.

Uczniowie w wieku 11, 13 i 15 lat zostali poproszeni o udzielenie informacji, jak często w ostatnich sześciu miesiącach doświadczali następujących objawów psychosomatycznych: ból głowy; ból żołądka; ból pleców; osłabienie; poirytowanie lub wściekłość; nerwowość; problemy z zasypianiem; zawroty głowy. Opcje odpowiedzi obejmowały: „prawie każdego dnia”, „częściej niż raz w tygodniu”, „prawie w każdym tygodniu”, „prawie w każdym miesiącu”, „rzadko lub nigdy”. Powyższe odpowiedzi zostały zsumowane w celu opracowania zbiorczej skali przedstawiającej częstotliwość zgłaszanych samodzielnie problemów zdrowotnych. Skala ta obejmuje zakres od 0 do 32, gdzie 0 odpowiada częstemu występowaniu wszystkich ośmiu symptomów, a 32 wskazuje na brak jakichkolwiek problemów zdrowotnych.

Korzystając z tej skali, dla każdego z krajów obliczono względną lukę zdrowotną poprzez dokonanie porównania pomiędzy dzieckiem relatywnie często zgłaszającym problemy zdrowotne (*stanowiące śred-*

nią wartości poniżej mediany) z częstotliwością zgłaszania problemów zdrowotnych przez „przeciętne” dziecko (*samą w sobie stanowiącą medianę*), przy czym luka ta stanowi *różnicę pomiędzy powyższymi dwiema wartościami obliczonymi jako procent mediany*. Wskaźnik ten pokazuje, o ile dzieciom w dolnej części rozkładu pozwala się pozostać w tyle za „przeciętnym” dzieckiem w każdym z omawianych krajów.

Na przykład, w Austrii wynik dla dzieci sytuujących się w dolnej części rozkładu jest o 23,6 procent niższy niż dla dziecka plasującego się w środkowej części.

Względna luka zdrowotna jest uzupełniana o odsetek dzieci w każdym z krajów, które zgłaszają jeden lub więcej problemów zdrowotnych każdego dnia – wskaźnik bezwzględnego wysokiego poziomu zgłaszanych problemów zdrowotnych.

Badanie HBSC obejmuje szeroki zakres wskaźników związanych ze zdrowiem. W Rozdziale 5 szczegółowo omawiamy nie tylko symptomy samodzielnie zgłaszane przez dzieci, ale również dane dotyczące kluczowych zachowań zdrowotnych, takich jak dieta i ćwiczenia.

Tabela 4 Nierówności w zakresie zadowolenia z życia

Pozycja	Kraj	Względna luka zadowolenia z życia	Zadowolenie z życia oceniane na 4 lub mniej w 10-stopniowej skali
1	Holandia	24,03	4,4
2	Australia	24,34	4,5
3	Dania	25,12	5,7
4	Grecja	25,72	4,5
5	Rumunia	26,06	4,8
6	Łotwa	26,09	6,4
7	Szwajcaria	26,32	5,4
8	Norwegia	26,35	4,5
9	Austria	26,90	5,2
10	Estonia	26,95	5,3
11	Finlandia	27,01	5,7
12	Słowenia	27,21	5,6
13	Irlandia	27,38	6,9
14	Malta	27,61	5,7
15	Węgry	27,86	6,3
16	Bułgaria	27,90	5,0
17	Szwecja	27,98	8,2
18	Portugalia	28,03	6,0
19	Islandia	28,38	6,7
20	Wielka Brytania	28,42	7,4
21	Stany Zjednoczone	28,67	7,3
22	Włochy	28,80	8,0
23	Chorwacja	29,13	5,0
24	Hiszpania	29,23	5,6
25	Kanada	29,37	8,6
26	Słowacja	29,41	7,0
27	Litwa	29,44	5,4
28	Francja	29,56	8,5
29	Niemcy	29,58	8,4
30	Belgia	29,96	9,6
31	Izrael	30,01	7,7
32	Luksemburg	30,04	8,2
33	Polska	31,11	10,0
34	Czechy	31,50	8,6
35	Turcja	35,95	15,3

Patrz źródła danych i uwagi na str. 44.

Tabela 4 przedstawia ranking krajów pod kątem wielkości względnej luki w zakresie zadowolenia z życia wśród dzieci. Pomiar ten wskazuje, o ile dzieci o najniższym poziomie zadowolenia z życia pozostają w tyle za swoimi rówieśnikami.

Ponadto *Tabela 4* przedstawia odsetek dzieci o bardzo niskich całkowitych

poziomach zadowolenia z życia w każdym z omawianych krajów – tj. oceniających swoje życie na poziomie 4. lub niższym w skali od 0 do 10.

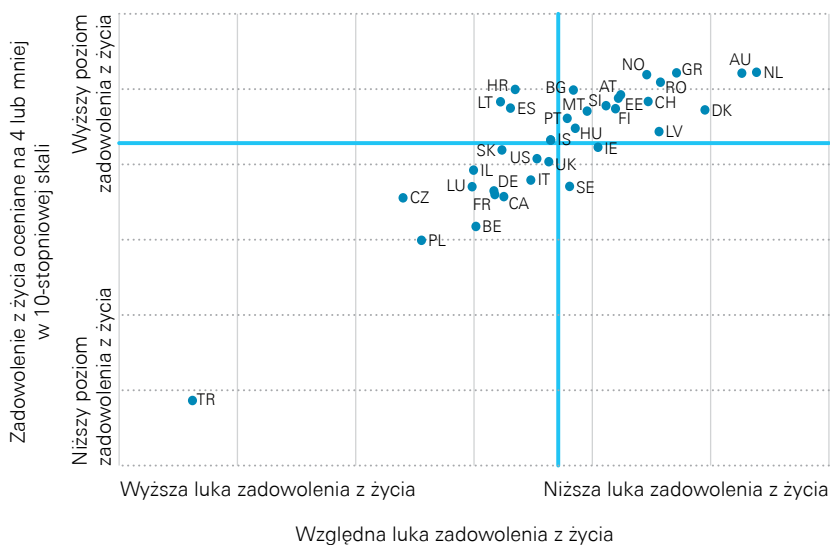
Więcej informacji na temat tych pomiarów znajduje się w ramce „*Interpretacja danych – Tabela 4 – Zadowolenie z życia*”.

Kluczowe wnioski:

- » Prawie we wszystkich krajach „przeciętne” dziecko ocenia swój poziom zadowolenia z życia na 8 w 10-stopniowej skali, przy czym dzieci usytuowane w dolnej części rozkładu zadowolenia z życia pozostają daleko w tyle za swoimi rówieśnikami – zazwyczaj o 2,5 – 3 punkty (w 10-stopniowej skali) poniżej mediany.
- » Dzieci znajdujące się w dolnej części rozkładu pozostają najdalej z tyłu w Turcji, gdzie względna luka zadowolenia z życia wynosi 36 procent. Luki powyżej 30 procent odnotowano również w Polsce i Czechach.
- » Najniższą względną lukę zadowolenia z życia (24 procent) odnotowano w Holandii, podczas gdy Australia i Dania mają porównywalnie niskie luki względne w wysokości ok. 25 procent. Innymi słowy, w Danii średni poziom zadowolenia z życia wśród dzieci sytuujących się w dolnej części rozkładu stanowi 75 procent wyniku dziecka znajdującego się na poziomie mediany.
- » Pomiędzy poszczególnymi krajami istnieją znaczące różnice w zakresie odsetka dzieci, które oceniają swój poziom zadowolenia z życia jako bardzo niski (4 lub mniej w 10-stopniowej skali). Wielkość tej grupy waha się od 4,4 procent w Holandii do 15,3 procent w Turcji.
- » Wykres 4 plasuje poszczególne kraje w jednej z czterech ćwiartek, gdzie, podobnie jak we wcześniejszych przypadkach, kraje w prawej górnej ćwiartce osiągają lepsze wyniki niż przeciętne zarówno w zakresie nierówności w dolnej części rozkładu, jak i odsetka dzieci zgłaszających niski poziom zadowolenia z życia. W zakresie zadowolenia z życia zależność pomiędzy tymi dwiema wartościami jest dość duża, ponieważ większość kra-

jów znajduje się w prawej górnej ćwiartce lub lewej dolnej ćwiartce. Kraje o niższym poziomie nierówności w dolnej części rozkładu mają również tendencję do odnotowywania niższego odsetka dzieci, które oceniają swój poziom zadowolenia z życia na 4 lub mniej w 10-stopniowej skali i vice versa – wyższego odsetka dzieci w krajach o wyższym poziomie nierówności w dolnej części rozkładu, które nisko oceniają swój poziom zadowolenia z życia.

Wykres 4 Względna luka zadowolenia z życia i niski poziom zadowolenia z życia

Źródło: HBSC 2014. Patrz str. 44 – Tabela 4.

Uwaga: dla Izraela, Turcji i Stanów Zjednoczonych wykorzystano dane z roku 2010.

Interpretacja danych: Tabela 4 – Zadowolenie z życia

Dane z przeprowadzonego w latach 2013/2014 badania *Health Behaviour in School-Aged Children* (HBSC) przedstawiono w Tabeli 4.

Wyniki badania poziomu zadowolenia z życia stanowią subiektywną ocenę dzieci w zakresie ich poziomu zadowolenia z życia w skali od 0 („najgorsze możliwe życie”) do 10 („najlepsze możliwe życie”).

Dla każdego kraju względna luka zadowolenia z życia stanowi różnicę pomiędzy średnią zadowolenia z życia dziecka o względnie niskim poziomie zadowolenia (*reprezentowaną przez średnią wartość poniżej mediany*) a zadowoleniem z życia „przeciętnego” dziecka (*reprezentowaną przez medianę samą w sobie*), przy czym luka jest mierzona jako różnica pomiędzy tymi dwiema wartościami, obliczana jako

procent mediany. Pomiar ten obrazuje, jak daleko z tyłu za rówieśnikami pozostają dzieci o względnie niskim poziomie zadowolenia z życia.

Na przykład, w Holandii wskaźnik zadowolenia z życia wśród dzieci sytuujących się w dolnej części rozkładu jest o 24 procent niższy niż wskaźnik wśród dzieci umiejscowionych w środkowej części.

Tabela 4 przedstawia również odsetek dzieci w każdym kraju, które oceniają swój poziom zadowolenia z życia na 4 lub mniej w 10-stopniowej skali. Pozwala to ocenić powszechność występowania zjawiska bardzo niskich poziomów zadowolenia z życia w każdym z krajów.

Tabela 5 Średnia pozycja kraju w zakresie nierówności we wszystkich badanych obszarach

Pozycja	Kraj	Dochód	Edukacja	Zdrowie	Zadowolenie z życia	Brakujące wskaźniki
1	Dania	4	8	5	3	0
2=	Finlandia	3	16	6	11	0
2=	Norwegia	1	23	4	8	0
2=	Szwajcaria	6	20	3	7	0
5	Austria	11	21	1	9	0
6	Holandia	8	30	8	1	0
7	Irlandia	10	9	20	13	0
8	Estonia	28	3	13	10	0
9	Słowenia	19	11	16	12	0
10	Łotwa	32	4	17	6	0
11	Czechy	5	13	9	34	0
12	Chorwacja	26	5	12	23	0
13	Australia	14	24	27	2	0
14=	Niemcy	12	28	2	29	0
14=	Grecja	38	18	11	4	0
14=	Węgry	21	17	18	15	0
14=	Wielka Brytania	7	25	19	20	0
18	Stany Zjednoczone	30	10	14	21	0
19	Portugalia	33	19	7	18	0
20	Islandia	2	26	31	19	0
21	Rumunia	41	2	32	5	0
22	Hiszpania	36	12	10	24	0
23	Szwecja	16	29	22	17	0
24	Malta	20		30	14	1
25	Litwa	27	7	25	27	0
26	Kanada	24	14	24	25	0
27	Polska	23	6	33	33	0
28	Francja	13	35	23	28	0
29=	Belgia	22	36	15	30	0
29=	Luksemburg	9	33	29	32	0
31	Słowacja	25	34	21	26	0
32	Włochy	35	22	28	22	0
33	Bułgaria	40	32	26	16	0
34	Turcja	29		34	35	1
35	Izrael	37	37	35	31	0
-	Korea Płd.	15	15			2
-	Chile	31	1			2
-	Nowa Zelandia	17	31			2
-	Japonia	34	27			2
-	Cypr	18				3
-	Meksyk	39				3

□ brak danych ■ górna część tabeli ■ środkowa część tabeli ■ dolna część tabeli ■ dwa lub więcej brakujących wskaźników

Patrz źródła danych i uwagi na str. 44.

Tabela 5 podsumowuje całościową ocenę nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie warunków i jakości życia dzieci w każdym z analizowanych krajów. Obrazuje ona pozycję każdego kraju w rankingu dotyczącym dochodu, edukacji, zdrowia i zadowolenia z życia i przedstawia całościowy ranking w oparciu o przeciętną pozycję danego kraju w czterech wcześniejszych tabelach.

Kraje, dla których brak jest wskaźników dotyczących dwóch lub więcej obszarów warunków i jakości życia dzieci, zostały wyłączone z rankingu całościowego, ale wspomniane na końcu tabeli jako punkt odniesienia.

Kluczowe wnioski:

- » Dania zajmuje czołową lokatę w całościowej tabeli rankingowej. Ma ona relatywnie niski poziom nierówności w dolnej części rozkładu w każdym z czterech badanych obszarów. W rzeczywistości jest jedynym krajem, który zajmuje miejsca w górnej części każdej z czterech tabel rankingowych. Najniższe miejsce zajmowane przez Danię to pozycja ósma w zakresie edukacji.
- » Finlandia, Norwegia i Szwajcaria wspólnie zajmują drugie miejsce w całościowej tabeli rankingowej. Kraje te zajmują miejsca w górnej części tabeli w każdym obszarze z wyjątkiem edukacji.
- » Izrael i Turcja zajmują miejsca na samym dole całościowej tabeli rankingowej. Odnotowują one porównywalnie wysokie poziomy nierówności w dolnej części rozkładu w każdym z czterech obszarów warunków i jakości życia dzieci, dla których istnieją aktualne dane.
- » Niektóre z najbogatszych krajów na świecie uplasowały się w dolnej części całościowej tabeli rankingowej, w tym trzy z krajów G7: Kanada (26), Francja (28) i Włochy (32). Luksemburg, kraj o najwyższym poziomie dochodu na osobę w Unii Europejskiej, zajmuje miejsce 29.
- » *Report Card 9* obejmował analizę nierówności w dolnej części rozkładu przed kryzysem gospodarczym. Porównanie całościowych tabel rankingowych w dwóch Raportach wskazuje, że Francja, Islandia i Szwecja odnotowały spadek swoich porównywalnych pozycji w ostatnich latach: Francja, poprzednio zajmująca miejsce w środkowej części tabeli, obecnie znajduje się w dolnej części; podczas gdy Islandia i Szwecja, poprzednio zajmujące miejsca w górnej części tabeli rankingowej, obecnie plasują się jedynie niewiele nad jej dolną częścią. Jednakże bezpośrednie porównanie pomiędzy tymi dwoma Raportami nie jest możliwe z powodu zastosowania różnych metod pomiaru.

ROZDZIAŁ 3

DOCHODY

Luki dochodowe zwiększyły się w większości bogatych krajów.

Jak rozwijały się nierówności dochodowe na przestrzeni ostatnich kilku lat? Można zastosować różne sposoby wyjaśnienia zmian względnej luki dochodowej w czasie. Na przykład, jeżeli dochód w dolnej części rozkładu rośnie szybciej niż w środkowej części, skutkuje to podwójnie pozytywnym scenariuszem: całkowitej poprawy sytuacji, a co się z tym wiąże spadkami nierówności w dolnej części rozkładu. Odmrotnie, jeżeli 10 percentyl zmniejsza się szybciej niż mediana, nierówności rosną, a najuboższe dzieci pozostają jeszcze bardziej w tyle.

Na *Wykresie 5* kraje zostały podzielone na pięć grup w celu wyjaśnienia przyczyn zmian występujących w poziomie nierówności pomiędzy latami 2008 i 2013. Metoda ta opiera się na „faktycznych” zmianach dochodu w czasie, tj. skorygowanego o inflację, pomimo, że nie ma to wpływu na samą lukę względną.

Nierówności dochodowe w dolnej części rozkładu wzrosły w ponad połowie objętych analizą krajów bogatych: 19 z 37 krajów odnotowało wzrost względnej luki dochodowej dzieci przynajmniej o 1 punkt procentowy pomiędzy rokiem 2008 a 2013. Dwie trzecie z tych krajów odnotowało znaczący, przekraczający 2 punkty procentowe, wzrost poziomu nierówności.

Wykres 5 wskazuje, iż:

- » Na 10 krajów, gdzie względna luka dochodowa zmniejszyła się o przynajmniej 2 punkty procentowe pomiędzy rokiem 2008

a 2013, jedynie w czterech – w Czechach, Finlandii, Korei i Szwajcarii – było to wynikiem „pozytywnego” zamknięcia luki: dochody zarówno na poziomie 10 percentyla, jak i mediany wzrosły, przy czym te na poziomie 10 percentyla rosły szybciej.

- » W drugiej grupie krajów, luka względna zmniejszyła się z powodu spadku mediany dochodów, podczas gdy 10 percentyl albo spadał wolniej (Irlandia, Litwa i Luksemburg), albo pozostawał na niezmiennym poziomie (Wielka Brytania i Stany Zjednoczone), bądź nawet rósł (Meksyk).
- » W Kanadzie, Francji, Izraelu, Słowacji i Szwecji, względna luka dochodowa zwiększyła się wraz ze wzrostem lub niezmiennym poziomem mediany dochodów, podczas gdy dochód na poziomie 10 percentyla rósł znacznie wolniej lub nawet ulegał zmniejszeniu, powiększając w ten sposób lukę pomiędzy dolną a środkową częścią rozkładu.
- » Największy wzrost poziomu nierówności – o przynajmniej 5 punktów procentowych – miał miejsce w czterech krajach na południu Europy (w Grecji, Włoszech, Portugalii i Hiszpanii) oraz trzech krajach na wschodzie Europy (na Węgrzech, na Słowacji i Słowenii). We wszystkich tych krajach, z wyłączeniem Słowacji, mediana dochodu gospodarstwa domowego w odniesieniu do dzieci spadła, przy czym dochód na poziomie 10 percentyla spadał nawet szybciej, pozostawiając najuboższe dzieci daleko w tyle.

Znaczenie transferów społecznych

Rynki pracy odgrywają znaczącą rolę w kształtowaniu dochodu gospodarstw domowych z dziećmi – w szczególności po kryzysie gospodarczym, gdy wskaźniki bezrobocia i zatrudnienia poniżej kwalifikacji rosną. Dzieci mieszkające w gospodarstwach domowych osób bezrobotnych są nadreprezentowane w dolnym decylnym dochodu we wszystkich krajach europejskich. W Bułgarii ponad 75 procent dzieci w najuboższym decylnym mieszka w gospodarstwach domowych osób bezrobotnych, podczas gdy w Belgii, Grecji, na Węgrzech, w Irlandii i Słowacji jest to 60 procent.

Porównanie dochodów przed i po transferach dla krajów europejskich przedstawione na *Wykresie 6* wskazuje na fakt, że transfery społeczne również odgrywają rolę w zmniejszaniu względnych luk dochodowych wśród dzieci w krajach bogatych. W rzeczywistości, we wszystkich tych krajach nierówności dochodowe są wyższe przed transferami społecznymi niż po tych transferach, przy czym stopień, w jakim transfery społeczne pomniejszają względną lukę dochodową, różni się znacząco w poszczególnych krajach europejskich.

W Irlandii i Wielkiej Brytanii transfery społeczne zmniejszają względną lukę dochodową o niemal połowę. W rzeczywistości, bez znacznych transferów społecznych, luki dochodowe w tych dwóch krajach byłyby jednymi z najwyższych w Europie. W innych krajach, a w szczególności

ści w Bułgarii, Grecji, we Włoszech i w Portugalii, luki dochodowe przed i po transferach są bardzo podobne. Są to kraje o najwyższym poziomie nierówności w dolnej części rozkładu spośród analizowanych.

Wyższe luki dochodowe, wyższe poziomy ubóstwa i deprivacji

Analiza nierówności dochodowych dzieci wraz z ubóstwem monetarnym dzieci oraz stopami deprivacji materialnej zapewnia pełniejszy obraz zmian w warunkach życia dzieci. Jak wskazano w Rozdziale 2, względna luka dochodowa oraz ubóstwo dzieci są ze sobą ściśle powiązane: kraje o wyższym poziomie nierówności dochodowych w dolnej części rozkładu mają tendencję do wyższych poziomów ubóstwa dzieci (i vice versa, niższy poziom nierówności dochodowych w dolnej części rozkładu zazwyczaj równa się niższej stopie ubóstwa dzieci). Jednakże statystyki dotyczące względnego dochodu niekoniecznie odzwierciedlają, co faktycznie oznacza żyć z niewielkich dochodów w bogatym kraju. Analiza deprivacji materialnej może pomóc lepiej zrozumieć sytuację dzieci znajdujących się w dolnej części rozkładu dystrybucji dochodu.

Dzieci uważa się za dotknięte deprivacją materialną w przypadku, gdy ich gospodarstwa domowego nie stać na trzy lub więcej z dziewięciu pozycji uważanych za niezbędne dla odpowiedniego poziomu życia: 1) sprostanie nieoczekiwanym wydatkom; 2) coroczne tygodniowe wakacje spędzane poza domem; 3) uniknięcie zaległości w czynszu, opłatach z tytułu kredytu hipotecznego oraz rachunkach za media; 4) posiłek z mięsem lub proteinami co drugi dzień; 5) należyte ogrzewanie domu; 6) posiadanie pralki; 7) posiadanie kolorowego telewizora; 8) posiadanie telefonu; 9) posiadanie własnego samochodu. Pomimo, że dochód krajowy odgrywa rolę w kształtowaniu poziomów deprivacji materialnej, w krajach europejskich istnieje silny związek pomiędzy względnymi lukami dochodowymi a deprivacją materialną w gospodarstwach

domowych z dziećmi: kraje o wyższym poziomie nierówności dochodowych w dolnej części rozkładu mają tendencję do wyższych poziomów deprivacji materialnej.⁵

Wykres 5 Zmiana w zakresie nierówności dochodowych

Kraj	Względna luka dochodowa 2008	Względna luka dochodowa 2013	Zmiana (2008-2013)
Kraje, w których 10. percentyl rósł szybciej niż mediana			
Korea Płd.	51,1	45,7	-5,4
Szwajcaria	42,4	39,6	-2,8
Czechy	42,1	39,6	-2,5
Finlandia	40,5	38,3	-2,2
Kraje, w których 10. percentyl spadał wolniej niż mediana			
Wielka Brytania	48,1	39,9	-8,2
Irlandia	46,7	41,5	-5,2
Luksemburg	45,5	41,2	-4,3
Meksyk	68,4	65,0	-3,4
Stany Zjednoczone	61,1	58,9	-2,2
Litwa	56,9	54,8	-2,1
Kraje, w których luka względna pozostała na stałym poziomie (+/-2 p.p.)			
Australia	46,5	44,7	-1,8
Islandia	39,2	37,8	-1,4
Łotwa	60,9	59,7	-1,2
Nowa Zelandia	47,6	46,5	-1,1
Austria	42,7	41,9	-0,8
Norwegia	36,6	37,0	0,4
Belgia	47,9	48,4	0,5
Niemcy	42,6	43,1	0,5
Dania	38,5	39,5	1,0
Polska	50,7	51,8	1,1
Holandia	39,4	40,6	1,2
Bułgaria	65,7	67,0	1,3
Rumunia	65,6	67,1	1,5
Malta	46,5	48,2	1,7
Kraje, w których 10. percentyl rósł wolniej niż mediana			
Francja	41,4	43,9	2,5
Kanada	50,3	53,2	2,9
Izrael	61,6	64,6	3,0
Szwecja	41,4	46,2	4,8
Słowacja	46,2	54,2	8,0
Kraje, w których 10. percentyl spadał szybciej niż mediana			
Estonia	52,7	55,5	2,8
Cypr	42,4	47,2	4,8
Portugalia	54,8	60,2	5,4
Węgry	42,6	48,3	5,7
Słowenia	40,7	47,3	6,6
Hiszpania	55,9	62,6	6,7
Włochy	52,6	60,6	8,0
Grecja	55,6	64,7	9,1

Źródło: EU-SILC 2008-2013.

Uwaga: Kanada i Stany Zjednoczone, 2007-2013; Izrael, 2007-2012; Meksyk 2008-2012. W Kanadzie, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii wystąpiła przerwa w pozyskiwaniu danych. Brak dostępnych danych dla Chorwacji, Turcji, Chile i Japonii.

Wykres 6 Nierówności dochodowe i transfery społeczne

Kraj	Względna luka dochodowa przed transferami	Względna luka dochodowa po transferach	Procent luki pomniejszony o transfery społeczne
Wielka Brytania	77,4	39,9	48,4
Irlandia	76,3	41,5	45,6
Belgia	82,2	48,4	41,1
Islandia	63,6	37,8	40,6
Austria	68,9	41,9	39,2
Norwegia	60,5	37,0	38,8
Węgry	76,1	48,3	36,5
Francja	68,5	43,9	35,9
Dania	61,4	39,5	35,6
Finlandia	58,2	38,3	34,1
Luksemburg	61,3	41,2	32,8
Szwecja	67,7	46,2	31,7
Niemcy	62,9	43,1	31,5
Malta	68,1	48,2	29,2
Holandia	56,3	40,6	27,8
Litwa	75,2	54,8	27,1
Słowenia	63,0	47,3	25,0
Chorwacja	68,8	54,6	20,6
Szwajcaria	48,9	39,6	19,0
Estonia	67,9	55,5	18,2
Hiszpania	75,2	62,6	16,7
Polska	61,7	51,8	16,2
Bułgaria	78,3	67,0	14,5
Czechy	46,3	39,6	14,4
Łotwa	69,0	59,7	13,5
Cypr	54,5	47,2	13,4
Słowacja	62,3	54,2	13,0
Rumunia	75,9	67,1	11,6
Włochy	64,5	60,6	6,0
Portugalia	62,5	60,2	3,6
Grecja	66,3	64,7	2,4

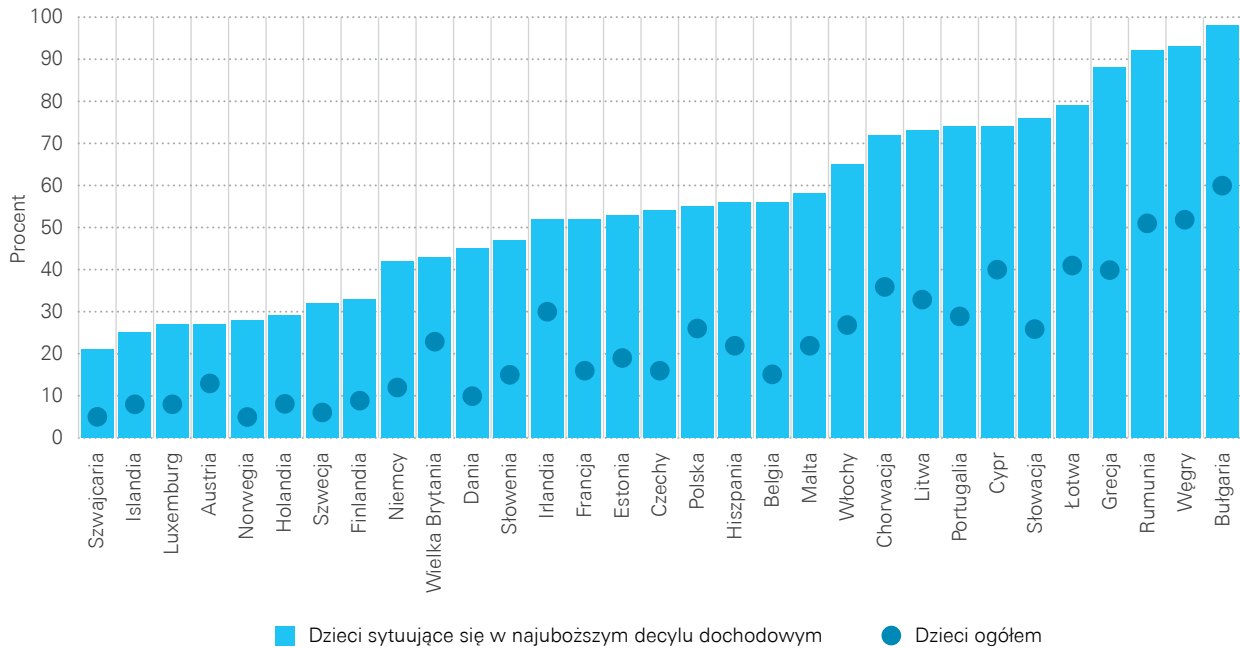
Źródło: EU-SILC 2013.

Wykres 7 wskazuje, iż we wszystkich krajach Europy dzieci plasujące się w dolnej części decyla dochodowego są częściej dotknięte deprawacją materialną niż populacja dzieci ogółem. W Bułgarii, na Węgrzech i w Rumunii ponad 90 procent dzieci znajdujących się w dolnej części decyla dochodowego żyje w gospodarstwach domowych dotkniętych deprawacją materialną.

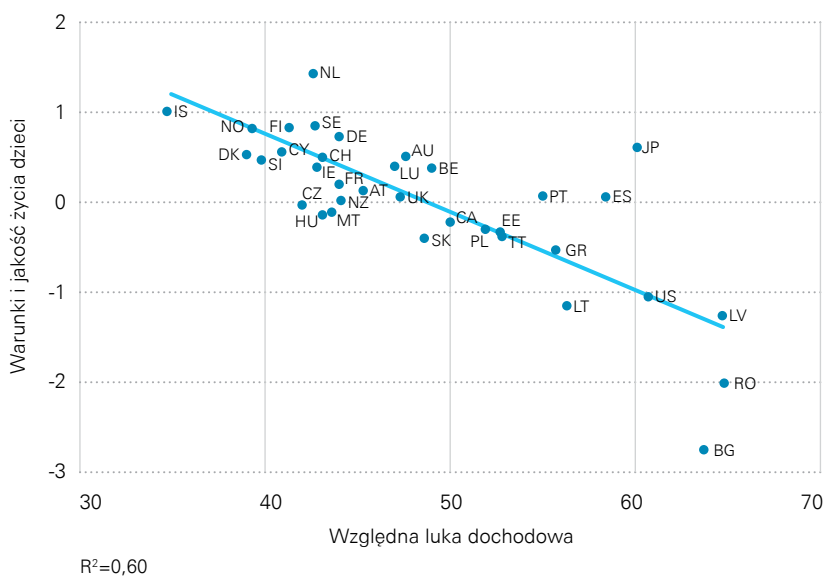
Mniejsze nierówności dochodowe lepsza jakość i warunki życia dzieci

W jaki sposób nierówności dochodowe w dolnej części rozkładu są powiązane z warunkami i jakością życia dzieci? Wykres 8 przedstawia zweryfikowaną wersję wielopłaszczyznowego wskaźnika warunków i jakości życia dzieci ujętego w *Report Card 11* (2013 rok) w kontekście względnych luk dochodowych.⁶ Kraje o wyższych lukach dochodowych mają zazwyczaj niższe poziomy ogólnych warunków i jakości życia dzieci.

Przedstawione tu dane wskazują, iż uniknięcie dużych względnych luk dochodowych jest możliwe, rządy mają do dyspozycji narzędzia, które są skuteczne w zmniejszaniu nierówności dochodowych, oraz że mniejsze luki dochodowe są korzystne dla dzieci, o ile są one powiązane z wyższymi poziomami ogólnych warunków i jakości życia dzieci. Podczas, gdy rządy stają w obliczu niewątpliwych wyzwań w zakresie bilansowania budżetów po okresie kryzysu gospodarczego, istnieją mocne argumenty za nadaniem pierwszeństwa polityce, która zapobiegłaby spadkom dochodów najuboższych gospodarstw domowych z dziećmi.

Wykres 7 Procent dzieci żyjących w gospodarstwach domowych dotkniętych deprawacją

Źródło: EU-SILC 2013.

Wykres 8 Względna luka dochodowa dzieci i ogólne warunki i jakość życia dzieci (2009)

Źródło: Bradshaw J. (2015). 'Child poverty and child well-being in international perspective', in E. Fernandez, A. Zeira, T. Vecchiato and C. Canali (eds), *Theoretical and Empirical Insights into Child and Family Poverty*, Springer International, Cham, Szwajcaria, str. 59-70; EU-SILC 2009.

ROZDZIAŁ 4

EDUKACJA

Nierówności w osiągnięciach edukacyjnych zmniejszyły się w większości krajów.

Pytanie, czy nierówności zmniejszyły się w ostatnich latach, czy też nie, jest ważne. Jednakże zrozumienie, jak zmieniały się luki w osiągnięciach edukacyjnych pozwala wskazać, w jakim stopniu rozwiązano kwestie braków edukacyjnych i niskich osiągnięć uczniów. Na przykład, zamknięcie luki w osiągnięciach może być wynikiem „podciągnięcia” dzieci z niższej części rozkładu do poziomu osiągnięć bliższego średniemu standardowi. Jednakże może to być również wynikiem spadającego średniego poziomu osiągnięć przy stałym (lub nawet obniżającym się) poziomie osiągnięć wśród dzieci znajdujących się w dolnej części rozkładu.

Wykres 9 obrazuje zmiany w poziomie nierówności w wynikach z testu PISA w zakresie czytania ze zrozumieniem pomiędzy rokiem 2006 a 2012.⁷ Wskazuje on, iż większość krajów odnotowała pozytywne trendy w zakresie zmniejszenia luki w osiągnięciach w obszarze czytania ze zrozumieniem. Kraje zostały podzielone na pięć grup, w zależności od zmian w poziomie nierówności. Szczególnie interesują nas przypadki, gdzie zarówno mediana uległa poprawie, jak i zmniejszyła się luka w osiągnięciach, jako że jest to obustronnie korzystny scenariusz całościowej poprawy powiązanej ze spadkiem nierówności w dolnej części rozkładu.

Podstawowe założenia wskazane w Wykresie 9 obejmują:

- » *Kraje, które zmniejszyły poziom nierówności przy jednoczesnej poprawie mediany wyników z testu.* Dobrą wiadomością jest, iż 20 na 38 krajów mieści się w tej kategorii, przy czym największą poprawę odnotowano w Chile, Czechach, Niemczech i Meksyku pomimo, że mediana wyników z testu w Czechach i Meksyku pozostała niska w porównaniu do innych krajów. Belgia i Niemcy odnotowują dużą poprawę przy wyższej medianie wyników z testu.
- » *Kraje, które odnotowały spadek nierówności przy jednoczesnym spadku mediany wyników z testu.* Tego typu zależność została odnotowana jedynie w Kanadzie, gdzie wystąpił zauważalny spadek nierówności w dolnej części rozkładu częściowo spowodowany spadkiem całościowego poziomu osiągnięć.
- » *Kraje, które odnotowały wzrost nierówności przy jednoczesnym wzroście mediany wyników z testu.* Taki trend zaobserwowano wyłącznie w Bułgarii; uczniom o niskich osiągnięciach pozwolono jeszcze bardziej pozostać w tyle za ich rówieśnikami.
- » *Kraje, gdzie nierówności w dolnej części rozkładu zwiększyły się przy jednoczesnym spadku mediany wyników z testu.* Ten rodzaj tendencji spadkowej jest najbardziej

martwiący, jednakże niezbyt powszechny w odniesieniu do umiejętności czytania ze zrozumieniem. W grupie tej znalazły się dwa kraje o wysokich dochodach: Finlandia i Szwecja.

Wiele krajów zmniejsza poziom bezwzględnych braków edukacyjnych.

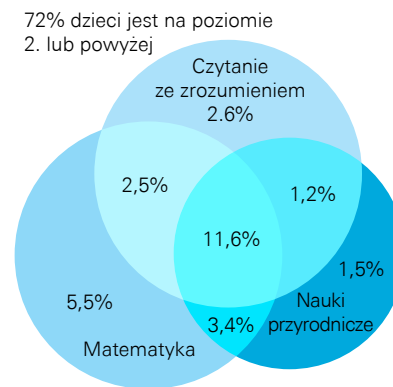
W Tabeli 2 uzupełniono pomiary względnej luki w osiągnięciach o wskaźnik bezwzględnych braków edukacyjnych, mierzony jako liczba wszystkich dzieci, które osiągnęły wynik testu PISA poniżej 2. poziomu zaawansowania ze wszystkich trzech przedmiotów. Wśród krajów OECD w roku 2012, 28 procent 15-latków osiągnęło wynik poniżej 2. poziomu zaawansowania z przynajmniej jednego z trzech przedmiotów, a 11,6 procent osiągnęło wynik poniżej 2. poziomu zaawansowania ze wszystkich trzech przedmiotów (Wykres 10). Dzieci, które osiągnęły niższy wynik ze wszystkich trzech przedmiotów, zazwyczaj od pewnego czasu znajdują się w grupie dzieci o najniższych osiągnięciach edukacyjnych.

Wykres 9 Zmiana w zakresie nierówności w czytaniu ze zrozumieniem

Kraj	Luka w osiągnięciach 2006	Luka w osiągnięciach 2012	Zmiana (2006-2012)
Kraje, w których 10 percentyl wzrósł bardziej niż mediana			
Czechy	153	117	-36,0
Chile	133	104	-28,5
Niemcy	158	131	-27,6
Meksyk	130	106	-24,0
Belgia	167	144	-23,6
Polska	139	118	-20,6
Austria	151	131	-20,5
Włochy	153	138	-15,2
Litwa	131	118	-13,0
Turcja	120	109	-11,0
Norwegia	146	135	-10,7
Irlandia	126	116	-10,5
Wielka Brytania	142	132	-10,4
Rumunia	125	115	-10,0
Estonia	116	106	-9,8
Portugalia	140	131	-9,3
Japonia	145	136	-8,7
Grecja	148	140	-8,1
Szwajcaria	132	126	-6,1
Chorwacja	123	118	-5,0
Kraje, w których 10 percentyl spadł mniej niż mediana			
Kanada	132	125	-7,5
Kraje, w których luka w osiągnięciach pozostała w granicach +/- 5 punktów			
Dania	120	116	-4,9
Nowa Zelandia	147	143	-4,6
Korea Płd.	123	119	-3,8
Holandia	136	133	-3,1
Łotwa	122	120	-1,8
Słowenia	124	123	-1,4
Węgry	131	131	-0,3
Australia	130	130	0,0
Izrael	165	167	2,0
Hiszpania	125	127	2,1
Islandia	136	138	2,4
Luksemburg	143	145	2,4
Francja	153	157	4,2
Słowacja	146	151	4,7
Kraje, w których 10 percentyl wzrósł mniej niż mediana			
Bułgaria	153	167	14,2
Kraje, w których 10 percentyl spadł bardziej niż mediana			
Szwecja	134	147	13,0
Finlandia	109	131	21,7

Źródło: PISA 2006 i 2012

Uwaga: brak danych o trendach dla Stanów Zjednoczonych

Wykres 10 Procent dzieci osiągających wyniki poniżej 2. poziomu zaawansowania z matematyki, czytania ze zrozumieniem i nauk przyrodniczych

Źródło: PISA 2012.

Uwaga: średnia arytmetyczna dla 34 krajów OECD.

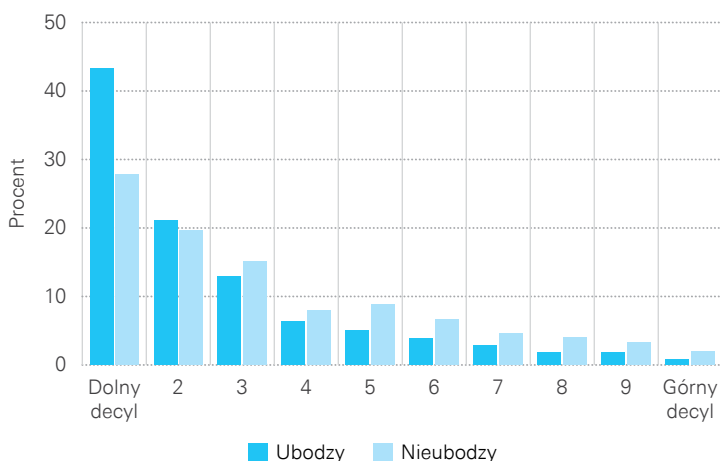
Ramka 2 Bariery w rozwoju poznawczym dzieci ubogich: dane pochodzą z Wielkiej Brytanii z badania Millennium Cohort Study

Dzieci z bardziej zamożnych środowisk lepiej radzą sobie w testach poznawczych jeszcze przed ukończeniem trzeciego roku życia. Badanie Millennium Cohort Study (MCS) objęło około 19 000 dzieci od 9 miesiąca życia urodzonych pod koniec wieku w Wielkiej Brytanii. Badanie było kontynuowane, gdy osiągnęły wiek 3, 5, 7 i 11 lat, i będzie prowadzone również, gdy staną się dorośli.

Pomimo, że w każdej fazie MCS, jedno dziecko na 10 zajmuje miejsce w najniższym decylnym rozkładzie możliwości poznawczych, szanse każdego dziecka znajdującego się ostatecznie w dolnej części rozkładu zależą od środowiska rodzinnego. Dzieci z rodzin o niskich dochodach już w wieku 5 lat są około trzykrotnie bardziej narażone na znalezienie się w dolnych 10 procentach niż ich rówieśnicy z rodzin zamożniejszych.

Wykres 11 obrazuje odsetek dzieci objętych badaniem MCS, które znalazły się w dolnym decylnym rozkładzie możliwości poznawczych w danym roku życia (tj. w wieku 3, 5 lub 7 lat) i które pozostały w dolnym decylnym lub przesunęły się w górę rozkładu przy następnym badaniu. Dzieci z ubogich gospodarstw domowych (43 procent) są znacznie bardziej narażone na „ugrzęźnięcie” w dolnej części rozkładu niż ich rówieśnicy z bardziej zamożnych gospodarstw domowych (28 procent), jednakże różnice są mniejsze pomiędzy dziećmi, które faktycznie przesuwają się z dolnego decylnego w górę. Większość ubogich jak i nieubogich dzieci, które wychodzą z dolnego decylnego, przesuwają się w górę o maksymalnie jeden lub dwa decyle. Stąd, istnieje „bariera” dla wszystkich dzieci o niskich wynikach poznawczych, ale jest ona znacznie większa dla dzieci z ubogich rodzin.

Wykres 11 Przesunięcia z dolnego decylnego rozkładu możliwości poznawczych

Źródło: UK Millennium Cohort Study; Bruckauf, Z. and Y. Chzhen (2016). „Poverty and Children’s Cognitive Trajectories: Evidence from the UK Millennium Cohort Study”

ⁱ Hansen, K. and H. Joshi (2007). *Millennium Cohort Study Second Survey: A user’s guide to initial findings*, Centre for Longitudinal Studies, Londyn.

Wykres 12 obrazuje trendy w zakresie bezwzględnych braków edukacyjnych pomiędzy rokiem 2006 a 2012 dla 38 krajów objętych badaniem PISA. Wskazuje on, iż:

- » Największe spadki niskich osiągnięć międzyprzedmiotowych odnotowano w Bułgarii, Izraelu, Rumunii i Turcji. Jednakże, pomimo pozytywnego trendu te cztery państwa pozostały w grupie krajów o najwyższych całkowitych poziomach bezwzględnych braków edukacyjnych w roku 2012.
- » Spadek odsetka dzieci uzyskujących wyniki poniżej 2. poziomu zaawansowania ze wszystkich trzech przedmiotów miał miejsce w Czechach, Niemczech, na Łotwie i w Polsce; poprawa ta skutkowałą przyłączeniem się tych krajów do górnej części tabeli rankingowej (tych z najlepszymi wynikami) w zakresie poziomu bezwzględnych braków edukacyjnych w roku 2012.
- » W wielu innych krajach bezwzględne braki edukacyjne pozostały praktycznie na niezmiennym poziomie w latach 2006 i 2012. Niektóre kraje o najwyższym odsetku dzieci uzyskujących wyniki poniżej 2. poziomu zaawansowania ze wszystkich trzech przedmiotów, jak np. Grecja, Chile i Luksemburg, dokładały intensywnych starań w celu zmniejszenia liczby dzieci z niskimi wynikami.
- » Finlandia i Szwecja odnotowały widoczny wzrost odsetka 15-latków, którym nie udało się osiągnąć 2. poziomu zaawansowania ze wszystkich trzech przedmiotów w latach 2006 i 2012, co wskazuje na istnienie w tych dwóch krajach rosnącej grupy dzieci o nierównych szansach.

Zmniejszenie nierówności jest tożsame z postępowaniem edukacyjnym dla wszystkich.

Podczas, gdy niektóre kraje przesuwają się „w górę” (podwyższając standardy ekonomiczne i zmniejszając poziomy bezwzględnych braków edukacyjnych), inne wykazują niepokojące tendencje spadkowe w zakresie wsparcia dla dzieci „w dolnej części rozkładu”. Przedstawione dane wskazują, iż dużych względnych luk edukacyjnych można uniknąć. Dobre wyniki w wielu obszarach osiągnięte w takich krajach, jak Estonia, Dania czy Polska wskazują, że nie ma potrzeby poświęcania wzrostu ogólnego poziomu osiągnięć edukacyjnych na rzecz zmniejszenia względnych luk w osiągnięciach lub też obniżenia bezwzględnych braków edukacyjnych.

Podstawowym celem niniejszego Raportu jest porównanie całościowych poziomów nierówności w dolnej części rozkładu w poszczególnych krajach; ale analiza różnic w ramach poszczególnych krajów pokazuje, w jaki sposób nierówności społeczne kształtują braki edukacyjne. *Ramki 2 i 3* oraz Rozdział 7 zawierają bardziej szczegółowe omówienie wskazanych kwestii.

Wykres 12 Zmiana w zakresie braków edukacyjnych

Kraj	Poniżej 2. poziomu ze wszystkich trzech przedmiotów 2006	Poniżej 2. poziomu ze wszystkich trzech przedmiotów 2012	Zmiana (2006-2012)
Rumunia	36	24	-11.9
Turcja	25	16	-9.8
Izrael	26	19	-7.4
Bułgaria	35	29	-6.5
Meksyk	35	31	-4.2
Portugalia	16	13	-3.8
Polska	9	6	-3.7
Włochy	15	12	-3.3
Hiszpania	13	10	-2.7
Niemcy	11	9	-2.2
Japonia	8	6	-2.2
Łotwa	10	8	-2.0
Estonia	5	3	-1.7
Czechy	11	9	-1.7
Szwajcaria	9	7	-1.5
Litwa	13	12	-1.4
Norwegia	12	11	-1.2
Irlandia	8	7	-0.8
Chile	25	25	-0.7
Chorwacja	12	12	-0.5
Francja	13	13	-0.4
Austria	11	11	0.0
Luksemburg	14	14	0.0
Grecja	15	16	0.3
Wielka Brytania	11	11	0.3
Korea Płd.	4	4	0.5
Belgia	11	12	0.7
Kanada	5	6	1.0
Dania	8	9	1.1
Holandia	7	9	1.3
Australia	7	9	2.0
Słowenia	8	10	2.0
Węgry	11	13	2.5
Islandia	10	14	3.1
Nowa Zelandia	8	11	3.3
Finlandia	2	5	3.5
Słowacja	13	19	5.7
Szwecja	9	15	6.1
OECD – średnia	12	12	0

Źródło: PISA 2006 i 2012.

Uwaga: brak dostępnych danych dotyczących trendów dla Stanów Zjednoczonych.

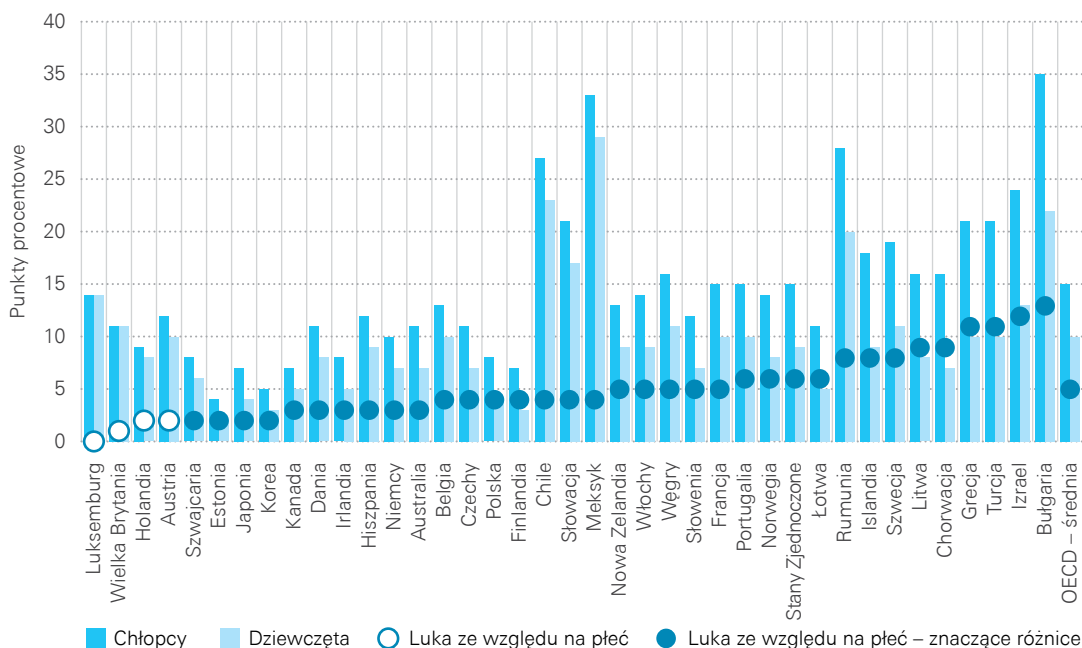
Ramka 3 Braki edukacyjne w kontekście płci

Począwszy od pierwszego testu PISA w roku 2000 15-letni chłopcy konsekwentnie osiągnęli gorsze wyniki w matematyce, czytaniu ze zrozumieniem i naukach przyrodniczych niż dziewczęta. Największe luki istnieją w zakresie czytania ze zrozumieniem: w roku 2012, w krajach OECD dziewczęta osiągnęły średnio znacząco lepszy wynik niż chłopcy w zakresie czytania ze zrozumieniem (38 punktów lub prawie rok edukacji szkolnej). W 37 z 39 badanych krajów, chłopcy znacznie częściej plasowali się w dolnym decylny osiągnięć w zakresie czytania ze zrozumieniem niż dziewczęta.

Ponadto chłopcy częściej znajdują się w grupie osób osiągających niskie wyniki z testów międzyprzedmiotowych w 35 na 39 krajów (Wykres 13). Pomimo, że skala rozbieżności w zależności od płci (na korzyść

dziewcząt) dla osób osiągających wynik niższy niż 2. poziom zaawansowania ze wszystkich trzech przedmiotów jest niższa niż w przypadku czytania ze zrozumieniem, nadal wskazuje ona jednoznacznie na braki edukacyjne chłopców. Średnio w krajach OECD prawdopodobieństwo znalezienia się chłopców w tej grupie jest o około 4 punkty procentowe wyższe niż w przypadku dziewcząt. Jednakże w Bułgarii, Grecji, Izraelu i Turcji, różnica ta wynosi 10-14 punktów procentowych. Luka ta ma znaczenie statystyczne we wszystkich krajach z wyjątkiem czterech (Austria, Luksemburg, Holandia i Wielka Brytania). Ta zależność od płci luka jest zasadniczo stała w czasie. W kilku krajach, w których zmiana pomiędzy latami 2006-2012 jest znacząca (np. w Czechach, Finlandii, na Litwie i w Szwecji), nierówności wzrosły.

Wykres 13 Luka w osiągnięciach edukacyjnych zależna od płci: chłopcy vs. dziewczęta

Źródło: PISA 2012.

ROZDZIAŁ 5

PROBLEMY I ZACHOWANIA ZDROWOTNE

Tabela 3 przedstawiała nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie samodzielnie zgłaszanych przez młodzież problemów zdrowotnych w roku 2014. W niniejszym Rozdziale omawiamy trzy dodatkowe zmienne – *aktywność fizyczną, zdrowe żywienie i niezdrowe żywienie* – w celu przedstawienia pełniejszego obrazu zmiany stanu zdrowia nastolatków oraz ich zachowań zdrowotnych. Nierówność w dolnej części rozkładu jest mierzona w ten sam sposób dla wszystkich czterech wskaźników. Dla każdego kraju luka względna jest obliczana poprzez porównanie dziecka, które zgłasza relatywnie niskie wyniki (reprezentowane przez średnią wartość poniżej mediany) z wynikami „przeciętnego” dziecka (reprezentowanymi przez samą medianę). Luka jest mierzona jako różnica pomiędzy powyższymi dwiema wartościami, obliczanymi jako procent mediany. Pokazuje ona, o ile dzieci usytuowane w dolnej części rozkładu pozostają w tyle za „przeciętnym” dzieckiem w swoim kraju.

Wykresy 14–17 obrazują zmiany w poziomie nierówności w dolnej części rozkładu dla każdego z czterech wskaźników w latach 2002–2014. Kraje zostały podzielone na grupy w celu zobrazowania przyczyn zmian. Pierwsza grupa obejmuje kraje, w których luka względna zmniejszyła się w związku ze zmniejszeniem nierówności zarówno w dolnej, jak i środkowej części rozkładu w czasie, przy czym w dolnej części poprawa następowała szybciej. Ten pozytywny scenariusz odzwierciedla nie tylko całościowy postęp, ale również spadek poziomu nierówności

Wykres 14 Zmiana w zakresie nierówności w zdrowiu

Kraj	Luka względna 2002	Luka względna 2014	Zmiana (2002-2014)
Kraje, w których luka względna pozostała na stałym poziomie (-/+ 2 p.p.)			
Stany Zjednoczone	29,2	28,0	-1,2
Estonia	28,8	27,7	-1,1
Hiszpania	27,8	27,3	-0,5
Litwa	29,2	29,3	0,1
Austria	23,2	23,6	0,4
Grecja	26,2	27,4	1,2
Węgry	27,3	28,8	1,5
Wielka Brytania	27,3	28,9	1,6
Finlandia	24,0	25,9	1,9
Kraje, w których wartość w środkowej części rozkładu uległa poprawie bardziej niż w dolnej części			
Rumunia	31,6	34,0	2,3
Szwecja	26,2	29,1	2,8
Słowacja	25,5	29,0	3,5
Portugalia	22,5	26,4	3,9
Izrael	31,2	38,9	7,7
Kraje, w których wartość w dolnej części rozkładu spadła bardziej niż w środkowej części			
Norwegia	23,1	25,2	2,0
Luksemburg	28,2	30,3	2,1
Bułgaria	27,2	29,4	2,2
Chorwacja	25,3	27,6	2,3
Belgia	25,7	28,1	2,5
Szwajcaria	22,4	25,0	2,5
Kanada	26,6	29,3	2,7
Łotwa	25,4	28,6	3,3
Islandia	27,7	31,1	3,4
Włochy	26,4	30,1	3,7
Dania	21,8	25,5	3,8
Czechy	22,8	26,8	4,0
Niemcy	20,5	24,8	4,3
Holandia	22,2	26,7	4,6
Francja	24,4	29,2	4,8
Turcja	29,7	34,5	4,9
Słowenia	22,2	28,3	6,1
Irlandia	22,5	28,9	6,4
Malta	24,0	30,6	6,6
Polska	26,3	34,1	7,8

Źródło: HBSC 2002-2014.

Uwaga: Izrael i Stany Zjednoczone, 2002-2010; Bułgaria, Islandia, Luksemburg, Rumunia i Słowacja, 2006-2014; Turcja 2006-2010.

w dolnej części rozkładu. Kraje w drugiej grupie również odnotowały zmniejszenie luki względnej, przy czym środkowa część rozkładu pogorszyła się, a dolna uległa poprawie. Trzecia grupa obejmuje kraje, w których luka względna zwiększyła się z powodu szybszej poprawy w środkowej części niż części dolnej lub poprawy w środkowej części przy poważnym spadku w części dolnej. W grupie czwartej, zdrowie pogorszyło się zarówno w dolnej części rozkładu, jak i w środkowej, przy czym większy spadek odnotowano w dolnej części. Ta tendencja zasługuje na największą uwagę.

Zmiany luki względnej w granicach 2 punktów procentowych uważa się za zbyt małe, aby mogły być wskaźnikiem faktycznej tendencji, dlatego też w niniejszym Raporcie omawiamy jedynie zmiany powyżej lub poniżej tego progu.

Nierówności w zdrowiu wrosły w większości krajów.

Żaden z krajów nie odnotował spadku poziomu nierówności w zdrowiu nastolatków w dolnej części rozkładu w czasie analizowanej dekady. Luka względna samodzielnie zgłaszanych symptomów wzrosła o 2 punkty procentowe lub więcej w 25 z 34 krajów, a w pozostałych nie zmieniła się (Wykres 14).

Największe wzrosty (o przynajmniej 6 punktów procentowych) odnotowano w Irlandii, na Malcie, w Polsce i Słowenii, gdzie wartość w dolnej części rozkładu uległa regresowi bardziej niż ta w środkowej części rozkładu oraz w Izraelu, gdzie wartość w środkowej części rozkładu wzrosła, a w dolnej spadła. Polska i Izrael plasują się na dole Tabeli rankingowej nierówności w zdrowiu (patrz Rozdział 2, strona 8).

Szanse pozostania w tyle w zakresie nierówności w zdrowiu nie są takie same dla wszystkich dzieci. W większości analizowanych krajów dzieci pochodzące z mniej zamożnych gospodarstw domowych mają gorsze wyniki zdrowotne.⁸ Jednakże różnica pomiędzy dziewczętami a chłopcami jest jeszcze większa, częściej występująca i ma trwały charakter. (patrz Ramka 4).

Wykres 15 Zmiana w zakresie nierówności w obszarze aktywności fizycznej

Kraj	Luka względna 2002	Luka względna 2014	Zmiana (2002-2014)
Kraje, w których wartość w dolnej części rozkładu uległa poprawie bardziej niż w środkowej części			
Malta	64,6	55,6	-9,0
Finlandia	51,0	42,5	-8,5
Norwegia	55,7	47,6	-8,1
Francja	58,3	50,3	-8,0
Hiszpania	51,4	45,1	-6,3
Bułgaria	56,9	51,1	-5,8
Estonia	52,8	47,8	-5,0
Portugalia	51,0	46,9	-4,1
Irlandia	49,8	46,1	-3,7
Szwajcaria	48,7	45,3	-3,4
Chorwacja	50,1	46,8	-3,3
Czechy	49,3	46,2	-3,1
Łotwa	49,6	46,5	-3,1
Islandia	50,3	47,7	-2,6
Belgia	51,5	49,2	-2,3
Stany Zjednoczone	54,3	52,1	-2,2
Węgry	54,4	52,3	-2,1
Holandia	49,4	47,5	-2,0
Kraje, w których luka względna pozostała na stałym poziomie (-/+ 2 p.p.)			
Słowacja	49,6	47,7	-1,9
Dania	51,8	50,3	-1,5
Luksemburg	49,4	48,2	-1,2
Kanada	47,9	46,9	-1,0
Wielka Brytania	47,7	47,3	-0,4
Austria	47,3	47,0	-0,4
Litwa	48,1	47,9	-0,2
Słowenia	47,7	48,2	0,5
Szwecja	47,9	48,6	0,7
Grecja	50,3	51,2	0,9
Niemcy	46,8	47,7	0,9
Izrael	61,8	62,9	1,1
Kraje, w których wartość w środkowej części rozkładu uległa poprawie bardziej niż w dolnej części			
Polska	45,6	48,5	2,9
Rumunia	55,9	58,8	2,9
Kraje, w których wartość w dolnej części rozkładu spadła bardziej niż w środkowej części			
Włochy	54,2	56,8	2,6
Turcja	55,5	60,9	5,3

Źródło: HBCS 2002–2014.

Uwaga: Izrael i Stany Zjednoczone, 2002-2010; Belgia, Bułgaria, Islandia, Luksemburg, Rumunia i Słowacja, 2006-2014; Turcja, 2006-2010.

Nierówności w zakresie aktywności fizycznej zmniejszyły się w większości krajów.

Regularne ćwiczenia fizyczne są kluczem do dobrego samopoczucia i zdrowia nastolatków. Dzieci objęte badaniem HBSC przekazują informację na temat liczby dni w poprzednim tygodniu, w których były zaangażowane w aktywność fizyczną przez co najmniej 60 minut dziennie, zgodnie z rekomendacją Światowej Organizacji Zdrowia. Kwestionariusz HBSC definiuje aktywność fizyczną jako „jakąkolwiek aktywność zwiększającą rytm serca i powodującą chwilowe uczucie braku tchu”.⁹ Odpowiedzi dzieci zawarto na skali od 0 do 7 dni w tygodniu.

Poziom nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie aktywności fizycznej zmniejszył się w poprzedniej dekadzie w 18 z 34 krajów, przy zdecydowanych spadkach o 6 punktów procentowych w Finlandii, Francji, na Malcie, w Norwegii i Hiszpanii (*Wykres 15*). We wszystkich krajach, w których zmniejszyła się luka względna, wzrost w dolnej części rozkładu był szybszy niż w części środkowej.

W 12 na 34 kraje, luka względna pozostała stała ze zmianami wahającymi się na poziomie 2 punktów procentowych pomiędzy rokiem 2002 a 2014. Jednakże w przypadku pozostałych czterech krajów odnotowano zdecydowany wzrost poziomu nierówności w dolnej części rozkładu. Zmiany te miały miejsce z dwóch różnych powodów: w Polsce i Rumunii luka względna zwiększyła się, ponieważ dzieci były znacznie bardziej aktywne fizycznie w roku 2014 niż w roku 2002, przy czym poprawa w środkowej części rozkładu przewyższyła wzrost w dolnej części rozkładu; natomiast we Włoszech i Turcji luka zwiększyła się, ponieważ dzieci sytuowane w dolnej części rozkładu straciły nieproporcjonalnie więcej niż te znajdujące się w środkowej części.

Wykres 16 Zmiana w zakresie nierówności w obszarze zdrowego odżywiania

Kraj	Luka względna 2002	Luka względna 2014	Zmiana (2002-2014)
Kraje, w których wartość w dolnej części rozkładu poprawiła się bardziej niż w środkowej części			
Malta	52,9	40,3	-12,6
Węgry	58,8	50,5	-8,3
Dania	49,8	42,2	-7,6
Norwegia	51,2	44,0	-7,2
Hiszpania	53,8	47,4	-6,3
Szwecja	51,2	45,5	-5,7
Grecja	49,8	45,0	-4,8
Włochy	51,8	48,0	-3,8
Estonia	49,9	46,4	-3,5
Bułgaria	47,6	44,6	-3,0
Stany Zjednoczone	52,1	49,6	-2,5
Litwa	47,4	45,4	-2,1
Kraje, w których luka względna pozostała na stałym poziomie (-/+ 2 p.p.)			
Islandia	49,6	47,9	-1,8
Niemcy	50,3	48,6	-1,7
Łotwa	47,6	46,0	-1,6
Irlandia	48,2	46,7	-1,5
Szwajcaria	45,7	44,6	-1,0
Słowenia	45,4	44,4	-1,0
Wielka Brytania	50,1	49,6	-0,5
Turcja	43,9	43,4	-0,5
Austria	47,4	47,2	-0,2
Kanada	42,8	43,0	0,2
Rumunia	45,2	45,5	0,3
Holandia	35,0	35,4	0,3
Słowacja	45,6	46,3	0,7
Izrael	49,2	50,3	1,1
Belgia	40,7	41,9	1,2
Luksemburg	47,1	48,7	1,5
Kraje, w których wartość w środkowej części poprawiła się bardziej niż w dolnej części rozkładu			
Finlandia	42,7	48,6	6,0
Kraje, w których wartość w dolnej części rozkładu spadła bardziej niż w środkowej części			
Czechy	43,8	45,9	2,1
Francja	44,4	47,2	2,8
Polska	43,2	46,4	3,2
Chorwacja	43,9	48,4	4,4
Portugalia	41,6	48,2	6,6

Źródło: HBSC 2002-2014.

Uwaga: Izrael i Stany Zjednoczone, 2002-2010; Bułgaria, Islandia Luksemburg, Rumunia i Słowacja, 2006-2014; Turcja 2006-2010.

Trendy dotyczące nierówności w zakresie zdrowego odżywiania mają charakter mieszany.

Owoce i warzywa są niezbędnymi składnikami zdrowej i zbilansowanej diety. Dzieci objęte badaniem HBSC wskazują, ile razy w ciągu tygodnia zazwyczaj spożywają owoce i warzywa. Ich odpowiedzi na te dwa pytania zostały połączone w celu uzyskania wskaźnika zdrowego odżywiania (w skali od 0 do 14).

Nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie zdrowego odżywiania zmniejszyły się w 12 z 34 krajów (Wykres 16). Wszystkie 12 krajów odnotowało poprawę poziomu nierówności w dolnej części rozkładu, która była szybsza niż wzrost w środkowej części. Największe spadki luki względnej – o przynajmniej 6 punktów procentowych – miały miejsce na Malcie, Węgrzech, w Danii, Norwegii i Hiszpanii, co sugeruje, że kraje te osiągnęły znaczący postęp w poprzedniej dekadzie w zakresie poprawy dostępu dzieci do zdrowej żywności.

Luka względna pozostała na niezmiennym poziomie w 16 krajach i zwiększyła się w pozostałych sześciu. Największy wzrost odnotowano w Portugalii (gdzie nastąpiło pogorszenie w dolnej części rozkładu, przy niezmiennym poziomie w części środkowej) oraz w Finlandii (gdzie nastąpiła większa poprawa w środkowej części niż w dolnej, przy jednoczesnym całościowym wzroście poziomu zdrowego odżywiania wśród nastolatków).

Nierówności w zakresie niezdrowego odżywiania zmniejszyły się w większości krajów.

Odmienne niż w przypadku spożycia warzyw i owoców, nadmierne spożywanie cukru zawartego w napojach i żywności jest często powiązane ze słabymi wynikami zdrowotnymi – w szczególności w odniesieniu do zdrowia jamy ustnej. Dzieci objęte badaniem HBSC wskazują, jak często w ostatnim tygodniu spożywały „słodycze (cukierki lub czekoladę)” oraz piły „Colę i inne napoje bezalkoholowe

Wykres 17 Zmiana w zakresie nierówności w obszarze niezdrowego odżywiania

Kraj	Luka względna 2002	Luka względna 2014	Zmiana (2002-2014)
Kraje, w których wartość w dolnej części rozkładu poprawiła się bardziej niż w środkowej części			
Holandia	89,1	69,4	-19,7
Słowenia	73,2	53,8	-19,4
Islandia	61,9	44,5	-17,4
Norwegia	71,1	57,8	-13,3
Grecja	66,0	52,7	-13,3
Bułgaria	89,5	77,8	-11,7
Izrael	90,3	79,8	-10,4
Hiszpania	75,0	64,6	-10,4
Włochy	77,1	66,7	-10,4
Kanada	68,1	57,8	-10,4
Irlandia	76,0	66,5	-9,5
Niemcy	77,0	67,8	-9,2
Luksemburg	74,7	66,4	-8,3
Malta	77,7	69,7	-8,0
Portugalia	73,5	66,1	-7,4
Finlandia	61,8	55,9	-5,9
Czechy	70,6	66,2	-4,4
Dania	64,3	60,0	-4,3
Stany Zjednoczone	76,9	72,6	-4,3
Wielka Brytania	72,5	68,2	-4,3
Łotwa	67,7	63,7	-4,1
Chorwacja	74,2	70,5	-3,6
Austria	69,2	65,7	-3,5
Szwecja	60,9	58,5	-2,5
Francja	74,9	72,5	-2,3
Kraje, w których luka względna pozostała na stałym poziomie (-/+ 2 p.p.)			
Węgry	80,8	79,1	-1,7
Szwajcaria	75,0	73,6	-1,4
Polska	74,0	73,0	-1,0
Estonia	63,9	63,3	-0,6
Litwa	63,5	65,4	1,9
Kraje, w których wartość w środkowej części poprawiła się bardziej niż w dolnej części rozkładu			
Rumunia	75,2	78,4	3,2
Słowacja	70,9	75,2	4,3
Belgia	71,2	76,3	5,1
Kraje, w których wartość w dolnej części rozkładu spadła bardziej niż w środkowej części			
Turcja	68,7	76,9	8,2

Źródło: HBSC 2002–2014.

Uwaga: Izrael i Stany Zjednoczone, 2002-2010; Bułgaria, Islandia, Luksemburg, Rumunia i Słowacja, 2006-2014; Turcja, 2006-2010.

Ramka 4 Nastoletnie dziewczęta w gorszej sytuacji zdrowotnej niż chłopcy – tendencja utrzymująca się

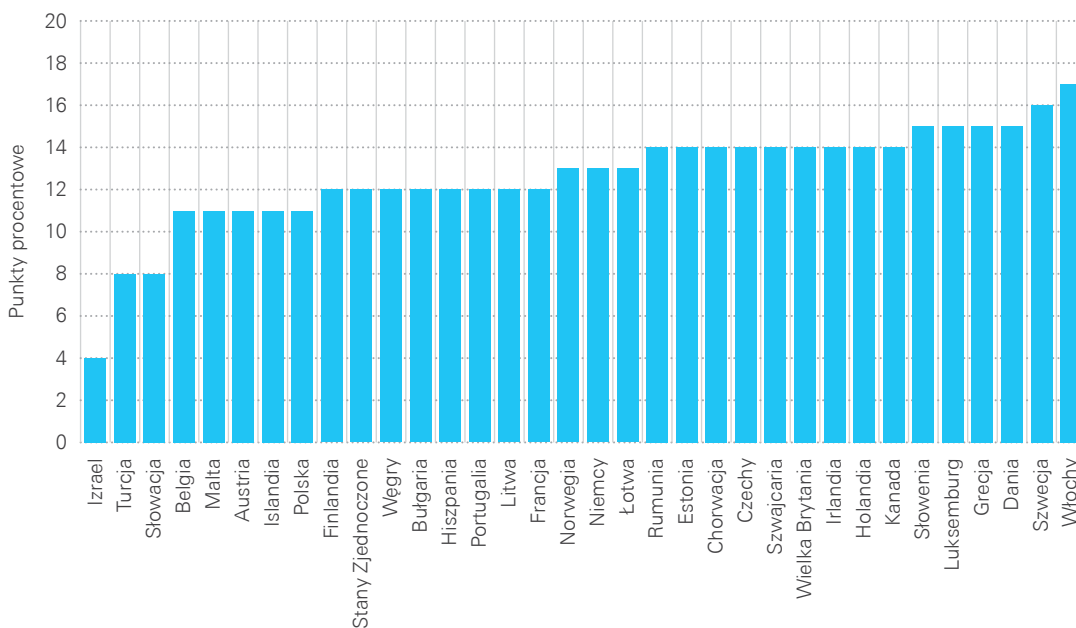
Wykres 18 obrazuje uwarunkowaną płcią lukę w zakresie złego stanu zdrowia wśród nastolatków w badaniu HBSC z roku 2014. Słupki obrazują różnice (w punktach procentowych) pomiędzy dziewczętami a chłopcami w zakresie szans pozostania najdalej w tyle za „średnią” (tj. dziećmi z wynikami w zakresie zdrowia poniżej średniej w dolnej części rozkładu w ich kraju). Różnice w wieku i zamożności rodziny pozostają stałe. We wszystkich 34 krajach objętych badaniem, dziewczęta znacznie częściej pozostają w tyle w zakresie zdrowia. Ponieważ wiek dorastania jest czasem formowania się zdrowia dorosłego człowieka, różnice te często przenoszone są również w dorosłości.

Nie ma zauważalnej korelacji w poszczególnych krajach pomiędzy poziomem nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie zdrowia a czynnikiem płci w odniesieniu do szans na pozostanie najdalej w tyle. W rzeczywistości, kraje o największych

różnicach pomiędzy chłopcami a dziewczętami (15 punktów procentowych i więcej) to Dania, Szwecja i Włochy. Plasują się one, odpowiednio, u góry, pośrodku i u dołu *Tabeli 3* w Rozdziale 2. Czynniki różnicy płci jest najniższy w Izraelu, kraju o najwyższym poziomie nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie zdrowia nastolatków.

Luki zdrowotne nastolatków związane z płcią są nie tylko powszechne, ale też mają charakter trwały, a w niektórych przypadkach zwiększają się wraz z upływem czasu. We wszystkich 34 krajach dziewczęta znacznie częściej pozostają w tyle w zakresie zdrowia we wszystkich czterech cyklach badań HBSC w latach 2002-2014. W 10 z tych krajów, luka wynikająca z płci zwiększyła się od roku 2002: Belgia, Kanada, Czechy, Estonia, Irlandia, Włochy, Słowenia, Szwecja, Wielka Brytania i Stany Zjednoczone.

Wykres 18 Luka ze względu na płeć w zakresie złego stanu zdrowia: dziewczęta vs. chłopcy

Źródło: HBSC 2013/2014; Chzhen, Y., et al. (2016). 'Family affluence and inequality in adolescent health and life satisfaction'.

Uwaga: w przypadku Izraela, Turcji i Stanów Zjednoczonych wykorzystano dane z roku 2010.

zawierające cukier”. Ich odpowiedzi zostały przekształcone we wskaźnik niezdrowego odżywiania (w skali od 0 do 14), przy czym wyższe wartości odpowiadają rzadszemu spożyciu cukru.

Znacząca większość krajów, tj. 25 na 34, zmniejszyła poziom nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie niezdrowego odżywiania o przynajmniej 2 punkty procentowe w poprzedniej dekadzie (Wykres 17). We wszystkich przypadkach miało to miejsce w związku z szybszą poprawą w dolnej części rozkładu niż w środkowej – prawdziwy „obustronnie korzystny” scenariusz. Holandia, Słowenia i Islandia odnotowały znaczące zmniejszenie się luki względnej o ponad 17 punktów procentowych. Pokazna poprawa o 19 punktów procentowych plasuje Słowenię, obok Grecji i Islandii, jako jeden z najlepiej radzących sobie krajów w zakresie (powstrzymania się od) niezdrowego odżywiania.

Luka względna w zakresie niezdrowego odżywiania zmniejszyła się w większej liczbie krajów – i o większy procent – niż inne związane ze zdrowiem wskaźniki omawiane w tym Rozdziale, aczkolwiek z wyższego poziomu wyjściowego. Fakt ten wskazuje, iż dzisiejsi nastolatki spożywają mniej cukru niż ich rówieśnicy na przełomie wieków, podczas, gdy nawet młodzi, którzy odżywiali się mniej zdrowo niż ich rówieśnicy, nie zostają już tak daleko z tyłu.

Niezależnie od powyższego, w 2014 roku nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie niezdrowego odżywiania miały tendencję do przewyższania poziomu trzech innych wskaźników w Belgii, Rumunii, Słowacji i Turcji. W tych krajach luka względna w zakresie niezdrowego odżywiania

wzrosła o 2 punkty procentowe lub więcej od roku 2002. Znaczący wzrost luki względnej o 8 punktów procentowych w Turcji był wynikiem pogarszających się ogólnych wyników, a w szczególności tych w dolnej części rozkładu.

Odmienne, nierówności wzrosły w pozostałych trzech krajach, ponieważ, pomimo całościowego spadku występowania niezdrowych diet, wyniki w dolnej części rozkładu ulegały poprawie znacznie wolniej niż w środkowej części.

Zmniejszanie poziomu nierówności w zakresie zdrowego i niezdrowego odżywiania mogą mieć miejsce równolegle. Dziesięć z 12 krajów, które odnotowały postęp w zmniejszaniu nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie spożywania owoców i warzyw również zmniejszyły nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie spożywania cukrów. Luka względna w zakresie niezdrowego odżywiania nie uległa zmianie w pozostałych dwóch krajach, tj. na Węgrzech i Litwie. Norwegia i Hiszpania szczególnie wyróżniają się z powodu osiągnięcia istotnych spadków poziomu nierówności w dolnej części rozkładu, tj. 6 lub więcej punktów procentowych w przypadku obu wskaźników związanych z dietą.

Wyjaśnienie trendów w zakresie nierówności w dolnej części rozkładu

Dorastanie w dotkniętym nierównościami i trudnym otoczeniu społecznym może stanowić barierę dla zdrowego, szczęśliwego i produktywnego życia.¹⁰ Pomimo, iż nie ma jednoznacznych powiązań pomiędzy nierównościami dochodowymi a wskaźnikami związanymi ze zdrowiem (omawianymi w niniejszym Rozdziale), nierówności w zakresie dochodów mogą mieć „odroczone w czasie” wpływ na zdrowie oraz warunki i jakość życia

nastolatków.¹¹ Czynniki kulturowe mogą być równie istotne, przy czym wpływ takich czynników jest trudny do zbadania w ramach międzynarodowej analizy.

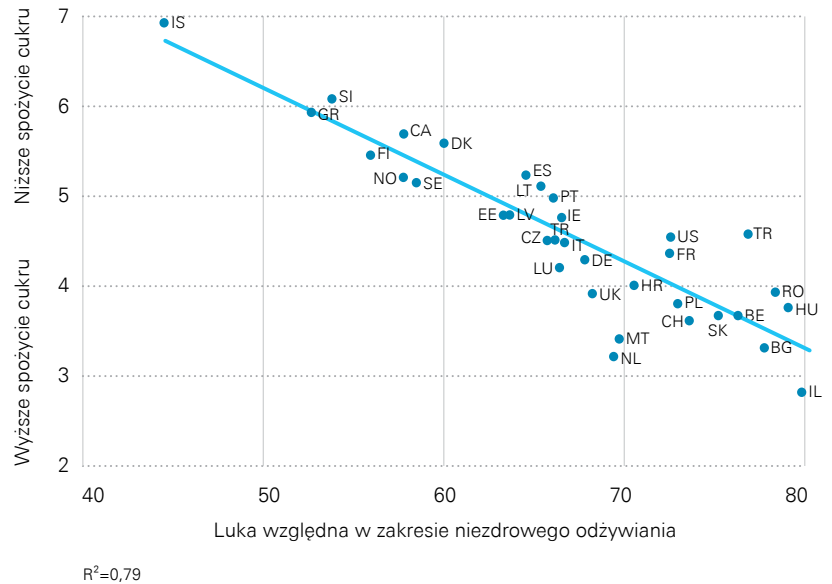
Złożony charakter procesów rządzących nierównościami w dolnej części rozkładu w odniesieniu do zdrowia podkreśla w szczególności fakt, iż znacząca większość krajów objętych analizą odnotowała wzrost nierówności w zakresie wyników zdrowotnych w niektórych z czterech analizowanych obszarów, a spadek w innych. W rzeczywistości, Hiszpania i Stany Zjednoczone są jedynymi krajami, które zmniejszyły nierówności pomiędzy nastolatkami we wszystkich czterech obszarach. Podobny obraz wyłania się z rankingu za rok 2014, gdzie większość krajów plasuje się w pierwszej połowie tabeli dla określonych obszarów i u jej dołu dla innych obszarów. Sytuacja ta dotyczy nawet kilku z najlepiej radzących sobie krajów: Holandia odnotowuje relatywnie wysoki poziom nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie niezdrowego odżywiania, Finlandia w zakresie zdrowego odżywiania, a Dania w zakresie aktywności fizycznej.¹²

Na dzień dzisiejszy wiemy, że, w oparciu o dane z badania HBSC za lata 2013/2014, średnie poziomy samodzielnie zgłaszanych wyników dotyczących zdrowia, aktywności fizycznej, zdrowego i niezdrowego odżywiania różnią się pod kątem względnych luk dotyczących poziomów nierówności w zakresie zdrowia dla każdego z tych obszarów. Średnie na poziomie kraju dla każdego z tych obszarów są ściśle powiązane z odpowiednimi lukami względnymi w zakresie omawianych wyników zdrowotnych.¹³

Doprecyzowując: dzieci częściej zgłaszają powtarzające się problemy zdrowotne, mają niższy średni poziom aktywności fizycznej, niższy średni poziom zdrowego odżywiania i wyższy średni poziom niezdrowego odżywiania w krajach, gdzie dzieciom znajdującym się w dolnej części rozkładu pozwala się pozostać dużo dalej w tyle za ich „przeciętnymi rówieśnikami”. Relacja pomiędzy względną nierównością a średnimi poziomami niezdrowego odżywiania jest szczególnie silna (Wykres 19).

Trudno jest przedstawić ogólne wnioski, dlaczego poszczególne kraje plasują się u szczytu lub u dołu rankingów w odniesieniu do omawianych czterech wskaźników. Konsekwentne ustalenia dotyczące istnienia ścisłej relacji pomiędzy ogólnymi procesami a nierównościami w dolnej części rozkładu w zakresie zdrowia i zachowań zdrowotnych pośród dzieci sugerują, iż całościowa poprawa wyników zdrowotnych jest bardzo trudna do osiągnięcia bez zamknięcia luki w dolnej części rozkładu.

Wykres 19 Nierówność względna i średni poziom niezdrowego odżywiania

Źródło: HBSC 2014.

Uwaga: w przypadku Izraela, Turcji i Stanów Zjednoczonych wykorzystano dane z roku 2010.

ROZDZIAŁ 6

ZADOWOLENIE Z ŻYCIA

Nierówności w zakresie zadowolenia z życia pozostają na niezmiennym poziomie w większości krajów.

Wykres 20 jest uzupełnieniem wniosków przedstawionych w Tabeli 4 i obejmuje szczegółowe informacje na temat zmian nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie zadowolenia dzieci z życia pomiędzy rokiem 2002 a 2014. Luka względna w zakresie zadowolenia z życia zmniejszyła się w 6 z 32 objętych analizą krajów, zwiększyła się w siedmiu innych krajach i pozostała na niezmiennym poziomie (tj. w granicach 2 punktów procentowych) w ponad połowie krajów.

Pośród sześciu krajów, które odnotowały zmniejszenie nierówności, znajdują się cztery kraje, które podlegały przekształceniom gospodarczym w latach 90-tych, tj. Estonia, Łotwa, Litwa i Słowacja – jak również dwa kraje nordyckie – Dania i Norwegia. W trzech krajach bałtyckich (Estonia, Łotwa i Litwa), pomiędzy rokiem 2002 a 2014, nastąpił wzrost zarówno mediany zadowolenia z życia (tj. środkowej części), jak i średniego wyniku dla dzieci sytuujących się poniżej mediany (tj. dolnej części), co sugeruje znaczną poprawę poziomu zadowolenia dzieci z życia na całej rozpiętości rozkładu. W Danii, Norwegii i na Słowacji, mediana pozostała na poziomie niezmiennym w obu analizowanych latach, podczas gdy wyniki w dolnej części rozkładu uległy poprawie.

Dla kontrastu, poziom zadowolenia z życia wzrósł zarówno w środkowej, jak i w dolnej części rozkładu w Izraelu, przy czym mediana rosła szybciej, co doprowadziło do wzrostu

Wykres 20 Zmiana nierówności w zakresie zadowolenia z życia

Kraj	Luka względna 2002	Luka względna 2014	Zmiana (2002-2014)
Kraje, w których wartość w dolnej części rozkładu poprawiła się bardziej niż w środkowej części			
Norwegia	29,2	26,4	-2,9
Łotwa	28,9	26,1	-2,8
Estonia	29,6	27,0	-2,6
Słowacja	31,9	29,4	-2,5
Litwa	31,9	29,4	-2,5
Dania	27,6	25,1	-2,5
Kraje, w których luka względna pozostała na stałym poziomie (-/+ 2 p.p.)			
Stany Zjednoczone	30,5	28,7	-1,9
Grecja	27,1	25,7	-1,3
Bułgaria	29,1	27,9	-1,2
Austria	27,7	26,9	-0,8
Portugalia	28,7	28,0	-0,7
Słowenia	27,7	27,2	-0,5
Chorwacja	29,6	29,1	-0,5
Szwajcaria	26,8	26,3	-0,4
Szwecja	28,1	28,0	-0,1
Irlandia	27,4	27,4	0,0
Polska	31,1	31,1	0,1
Islandia	28,3	28,4	0,1
Węgry	27,6	27,9	0,3
Kanada	28,8	29,4	0,6
Włochy	28,1	28,8	0,7
Wielka Brytania	27,5	28,4	0,9
Finlandia	25,5	27,0	1,5
Holandia	22,5	24,0	1,5
Francja	27,7	29,6	1,9
Kraje, w których wartość w środkowej części poprawiła się bardziej niż w dolnej części rozkładu			
Izrael	28,0	30,0	2,0
Kraje, w których wartość w dolnej części rozkładu spadła bardziej niż w środkowej części			
Luksemburg	27,8	30,0	2,2
Turcja	33,4	36,0	2,5
Niemcy	26,9	29,6	2,7
Hiszpania	26,3	29,2	3,0
Czechy	28,0	31,5	3,6
Belgia	26,3	30,0	3,7

Źródło: HBSC 2002-2014.

Uwaga: Izrael i Stany Zjednoczone, 2002-2010; Bułgaria, Grecja, Islandia, Luksemburg i Słowacja, 2006-2014; Turcja 2006-2010. Brak danych dotyczących trendów dla Malty i Rumunii.

nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie zadowolenia z życia. Tymczasem wzrost względnej luki zadowolenia z życia w Belgii, Niemczech, Luksemburgu, Hiszpanii i Turcji miał miejsce ponieważ mediana zadowolenia z życia pozostała na tym samym poziomie, przy jednoczesnym spadku średnich wyników dzieci w dolnej części rozkładu. W Czechach względna luka zwiększyła się, ponieważ pogorszyły się wyniki w środkowej i dolnej części rozkładu, przy względnie większym spadku w dolnej części rozkładu, co

sugeruje powszechny i nieunikniony spadek poziomu zadowolenia z życia wśród dzieci.

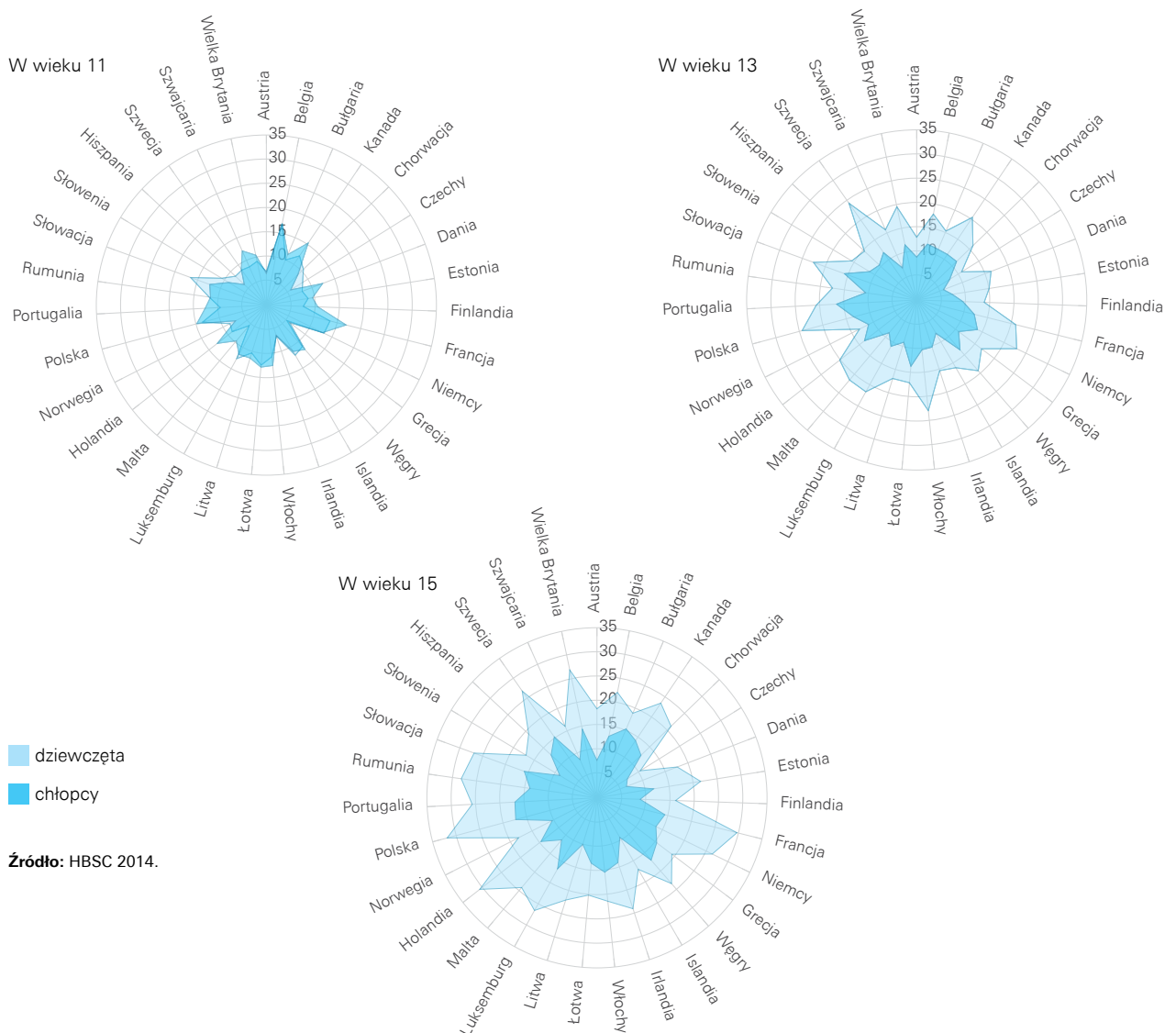
W kontekście powyższych przykładów zmian należy zauważyć, że w większości krajów całościowe „ruchy” w zakresie względnej luki zadowolenia z życia były nieznaczne: w 19 z 32 krajów wyniki pozostały praktycznie niezmiennione – luka zadowolenia z życia zmieniła się w granicach 2 punktów procentowych. W części, z powodu tak dużej stabilności poziomu luki zadowolenia z życia w czasie, Holandia odnotowała najniższy poziom luki

nie tylko w roku 2014, ale także w 2002, 2006 oraz 2010.

Dziewczęta częściej plasują się w dolnej części rozkładu w zakresie zadowolenia z życia.

Trzy diagramy w ramach Wykresu 21 dzielą ryzyko znalezienia się w dolnej grupie w zakresie zadowolenia z życia (dzieci o poziomie zadowolenia z życia poniżej średniej dolnej połowy rozkładu) dla każdego z krajów według wieku i płci. Różnice pomiędzy ciemniejszymi i jaśniejszymi obszarami obrazują lukę pomiędzy dziewczętami

Wykres 21 Luka ze względu na płeć w zakresie zadowolenia z życia: dziewczęta vs. chłopcy

mi a chłopcami.

Podczas, gdy obraz dotyczący dzieci w wieku 11 lat jest różny dla poszczególnych krajów, we wszystkich krajach dziewczęta w wieku 13 i 15 lat znacznie częściej niż chłopcy pozostają z tyłu w zakresie zadowolenia z życia, przy czym prawie wszędzie luka ta jest większa w wieku lat 15 niż w wieku lat 13. W wieku 15 lat, największe luki zależne od płci odnotowano we Francji i w Polsce. W przypadku dzieci w wieku 13 lat, największe luki istnieją na Malcie i w Szwecji. We wszystkich krajach zazwyczaj starsze dzieci częściej plasują się w dolnej grupie niż dzieci młodsze, co obrazuje całkowity rozmiar zacienionych obszarów.

Podstawowym zadaniem niniejszej części Raportu jest porównanie całościowych poziomów zadowolenia z życia pośród analizowanych krajów. Jednakże znaczący wpływ czynników społecznych na poziom zadowolenia z życia w krajach bogatych jest bezsprzeczny. Fakt ten należy wziąć pod uwagę, jeżeli poziom nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie zadowolenia z życia ma zostać zmniejszony.

Dlaczego nierówności w zakresie zadowolenia z życia mają znaczenie?

Debaty na temat wagi i znaczenia pomiarów subiektywnej oceny warunków i jakości życia, takich jak samodzielnie ocenianego poziomu

zadowolenia z życia lub szczęścia, były w ostatnich latach bardzo rozpowszechnione, ponieważ decydenci w wielu krajach zaczęli się bardziej otwarcie i bezpośrednio angażować w takie pomiary. Jednakże, zrozumienie, w jaki sposób i dlaczego decydenci mogliby podjąć działania dotyczące poziomu zadowolenia z życia, pozostaje nadal otwartą kwestią.

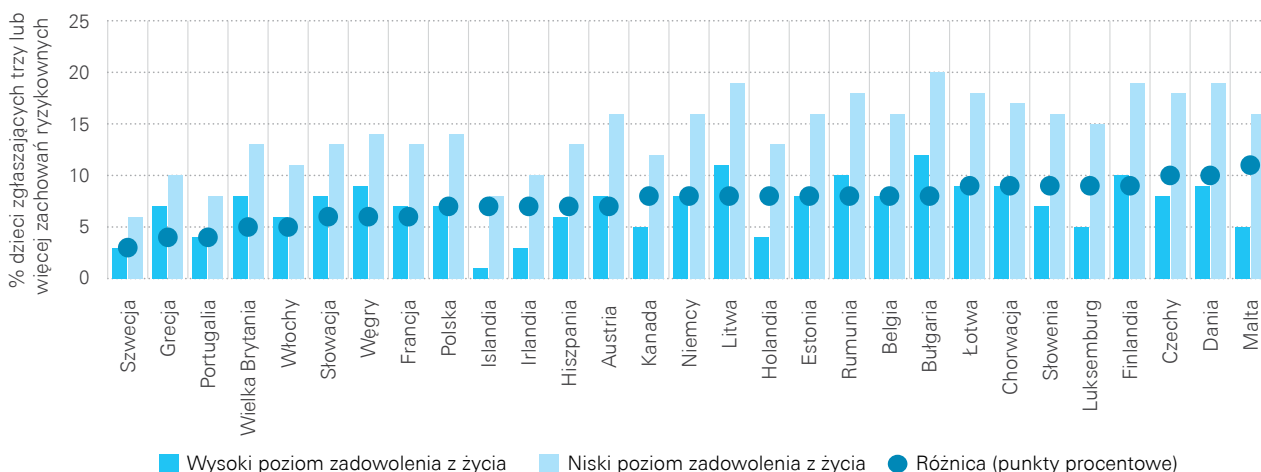
Okres dorastania może być czasem wielkich przemian, nowych doświadczeń oraz podejmowania pewnego rodzaju ryzyka. Analiza, w jaki sposób niski poziom zadowolenia z życia może ząbębiać się z ryzykownymi i problematycznymi zachowaniami nastolatków, daje istotne podstawy do zajęcia się zagadnieniem nierówności. Analiza danych HBSC¹⁴ wskazuje, że dzieci o niskim poziomie zadowolenia z życia (tj. te z wynikami poniżej średniej z dolnej połowy rozkładu w danym kraju) średnio prawie dwukrotnie częściej zgłaszają trzy lub cztery różne rodzaje zachowań ryzykownych niż ich rówieśnicy. Powiązanie to utrzymuje się nawet po uwzględnieniu takich czynników jak wiek, płeć i status społeczno-ekonomiczny rodziny. W ponad 20 z omawianych krajów, dzieci w dolnej grupie poziomu zadowolenia z życia maksymalnie trzy razy częściej niż ich rówieśnicy biorą udział w regularnych bójkach, są ofiarami *bullyingu* i regularnie palą papierosy. W 19 z tych krajów, grupa ta

częściej zgłasza stosowanie *bullyingu* wobec innych, a w 11 krajach częściej doświadczają oni poważniejszych urazów.

Wykres 22 wskazuje, iż istnieje bezpośrednie powiązanie pomiędzy niskim poziomem zadowolenia z życia i całością zachowań ryzykownych. Kierunek tej tendencji – tj. czy niski poziom zadowolenia z życia prowadzi do większego narażenia na zagrożenia zdrowotne lub czy większe narażenie na zagrożenia zdrowotne prowadzi do niższego poziomu zadowolenia z życia – pozostawiamy do dalszej dyskusji.

W skrócie, zajmowanie się nierównością w dolnej części rozkładu w zakresie zadowolenia dzieci z życia może wydawać się bardziej abstrakcyjnym zagadnieniem niż zajmowanie się analizowanymi wcześniej nierównościami w zakresie dochodu, edukacji i zdrowia w poszczególnych rozdziałach niniejszego Raportu. Nie można jednak ignorować zadowolenia z życia jako nieistotnego elementu agend politycznych zajmujących się warunkami i jakością życia dzieci. W rzeczywistości, dane HBSC sugerują, że poważne potraktowanie niskiego poziomu zadowolenia z życia może pomóc zrozumieć, w jaki sposób można lepiej zająć się nierównościami w zakresie zdrowia i zachowań ryzykownych.

Wykres 22 Zachowania ryzykowne i zadowolenie z życia

Źródło: HBSC 2013/2014.

Uwaga: Różnorodne zachowania ryzykowne obejmują palenie tytoniu, picie alkoholu, upijanie się, bójki, częste urazy oraz *bullying*.

Ramka 5 Imigracja i zadowolenie z życia nastolatków

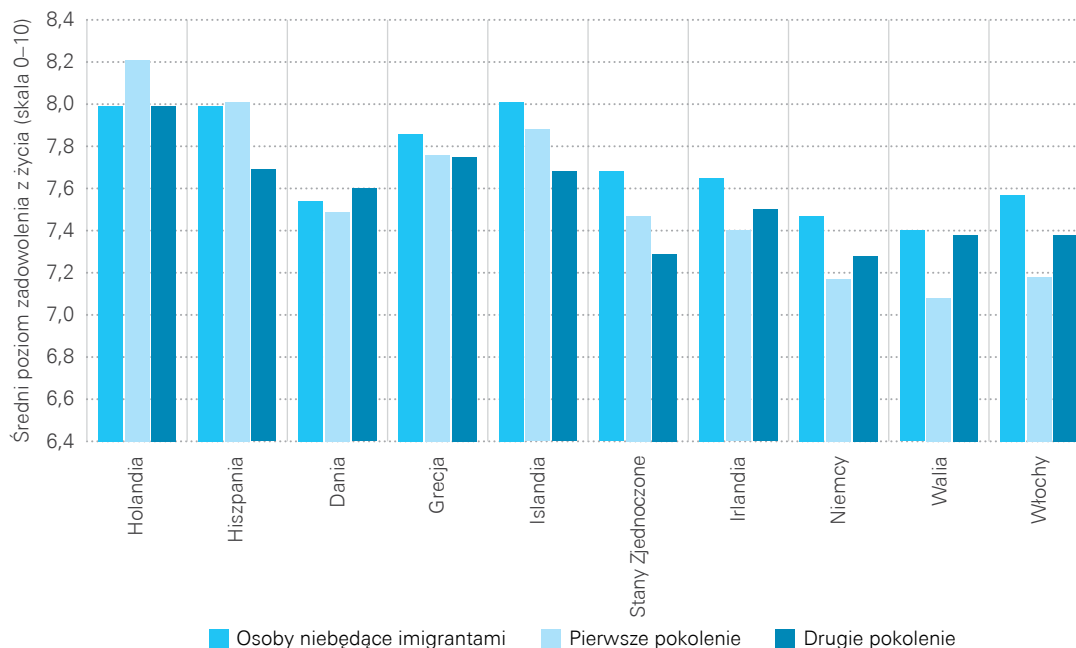
Migracja zajmuje jedno z wyższych miejsc na liście kluczowych tematów w Europie i poza nią, jednakże niewiele wiadomo o potrzebach dzieci migrantów. W wielu krajach przynajmniej jest im możliwość i środki, które różnią się od tych przeznaczonych dla dzieci niepochozących z rodzin imigrantów. Kilkanaście krajów objętych badaniami HBSC zbiera dane na temat kraju urodzenia dziecka. W latach 2009/2010 zrobiło to 11 krajów: Dania, Niemcy, Grecja, Islandia, Irlandia, Izrael, Włochy, Holandia, Hiszpania, Wielka Brytania (Walia) i Stany Zjednoczone.

Analiza przeprowadzona przez HBSC w roku 2010 dla 10 z tych krajów wskazuje, iż w Niemczech, Islandii, Irlandii, Włoszech, Hiszpanii i Stanach

Zjednoczonych, dzieci-migranci w pierwszym lub drugim pokoleniu (lub obu) zgłaszały niższe poziomy zadowolenia z życia niż dzieci niebędące imigrantami (Wykres 23).ⁱ

Dane HBSC wskazują, że szkoły, w których jest więcej dzieci imigrantów, odnotowują również więcej bójek i przypadków *bullyingu*, przy czym wsparcie kolegów z klasy odgrywa tu dużą rolę. W przypadkach, gdy wsparcie kolegów z klasy było duże, niezależnie od liczby dzieci imigrantów w szkole, poziomy zachowań związanych z przemocą były niższe.ⁱⁱ

Wykres 23 Zadowolenie z życia i migranci

Źródło: HBSC 2009/10; Stevens, G.W., S.D. Walsh, T. Huijts, M. Maes, K. Rich Madsen, F. Cavallo and M. Molcho (2015). 'An Internationally Comparative Study of Immigration and Adolescent Emotional and Behavioral Problems: Effects of generation and gender', *Journal of Adolescent Health*, tom 57, nr 6, str. 587-594.

ⁱ Stevens, G.W., S.D. Walsh, T. Huijts, M. Maes, K. Rich Madsen, F. Cavallo and M. Molcho (2015). 'An Internationally Comparative Study of Immigration and Adolescent Emotional and Behavioral Problems: Effects of generation and gender', *Journal of Adolescent Health*, tom 57, nr 6, str. 587-594.

ⁱⁱ Walsh, S.D., B. De Clercq, M. Molcho, Y. Harel-Fisch, C.M. Davison, K. Rich Madsen and G.W. Stevens (2015). 'The Relationship between Immigrant School Composition, Classmate Support and Involvement in Physical Fighting and Bullying among Adolescent Immigrants and Non-Immigrants in 11 Countries', *Journal of Youth and Adolescence* (publikacja online z dn. 26 października 2015 roku).

ROZDZIAŁ 7

RÓWNE SZANSE DLA DZIECI

W niniejszym Rozdziale staramy się zbadać zakres, w jakim status społeczno – ekonomiczny (SES) rodziny dziecka determinuje jego wyniki w zakresie edukacji, zdrowia i zadowolenia z życia – co naukowcy z dziedziny socjologii określają jako „rozwarstwienie społeczne”. W świetle rosnących nierówności dochodowych w większości krajów bogatych,¹⁵ analitycy zadali pytanie, czy będą miały one wpływ na równość szans w przyszłości.¹⁶ W rzeczywistości, OECD w ostatnim czasie wydała ostrzeżenie, iż rosnące nierówności dochodowe mogą „zduśnić mobilność społeczną”.¹⁷

Analiza zagadnienia, jak duży wpływ mają czynniki takie jak warunki rodzinne na kształtowanie nierówności w zakresie zdrowia, edukacji i zadowolenia z życia, może pomóc zrozumieć niektóre ze sposobów, w jaki nierówności wpływają na obecne i przyszłe życie dzieci – a w szczególności życie dzieci znajdujących się w najbardziej niekorzystnym położeniu. Jeżeli dochody lub warunki rodzinne w dużym stopniu determinują szanse życiowe dzieci i jeżeli nierówności dochodowe rosną w większości krajów bogatych, to powoduje to wzrost nierówności w wynikach dzieci, stawiając jednocześnie ważne pytania co do równych szans dla dzieci.

Zadowolenie z życia

Badanie HBSC obejmuje wskaźnik SES rodziny – status społeczno ekonomiczny – umożliwiający zbadanie stopnia, w jakim SES gospodarstwa domowego, w którym dziecko dorasta, determinuje jego wyniki

w zakresie zadowolenia z życia i zdrowia. Dla każdego z wyników przedstawiamy prawdopodobieństwo znalezienia się przez dziecko z najniższej kategorii SES na samym dole rozkładu w zakresie zadowolenia z życia i zdrowia w porównaniu do dziecka z najwyższej kategorii SES.¹⁸

Wykres 24 obrazuje wpływ SES na najniższy zgłaszany przez dzieci poziom zadowolenia z życia w roku 2014. We wszystkich 34 krajach słupki osiągają poziom powyżej 0, wskazując, iż dzieci o najniższym SES znacznie częściej znajdują się w dolnej części skali zadowolenia z życia, pomimo, iż zakres ten jest zasadniczo różny w poszczególnych krajach. Największy wpływ SES odnotowano na Węgrzech, w Izraelu, Luksemburgu, Polsce oraz Portugalii, gdzie dzieci z grupy o najniższym SES znacznie częściej, tj. o 18-27 punktów procentowych, zgłaszają ekstremalnie niski poziom zadowolenia z życia.

Wpływ ten wyraźnie widać zarówno w latach 2002, 2006 i 2010, jak i w roku 2014.¹⁹ Te cztery cykle badania HBSC objęły swoim zakresem głosy około 700.000 dzieci w krajach Unii Europejskiej i OECD. W skrócie, istnieją mocne dowody, iż w dwudziestym pierwszym wieku, dzieci z gospodarstw domowych o najniższym SES w sposób ewidentny pozostają z tyłu za swoimi rówieśnikami w zakresie zadowolenia z życia.

Zdrowie

Powiązanie pomiędzy SES a gorszą kondycją zdrowotną jest najlepiej widoczne w przypadku aktywności fizycznej i zdrowego odżywiania. Interpretacja tych danych jest podobna jak poprzednio – prawdopodobieństwo znalezienia się przez dziecko z najniższej kategorii SES na samym dole skali mierzonego wyniku, w porównaniu do dziecka z najwyższej kategorii SES. Dane wskazują, iż w roku 2014:

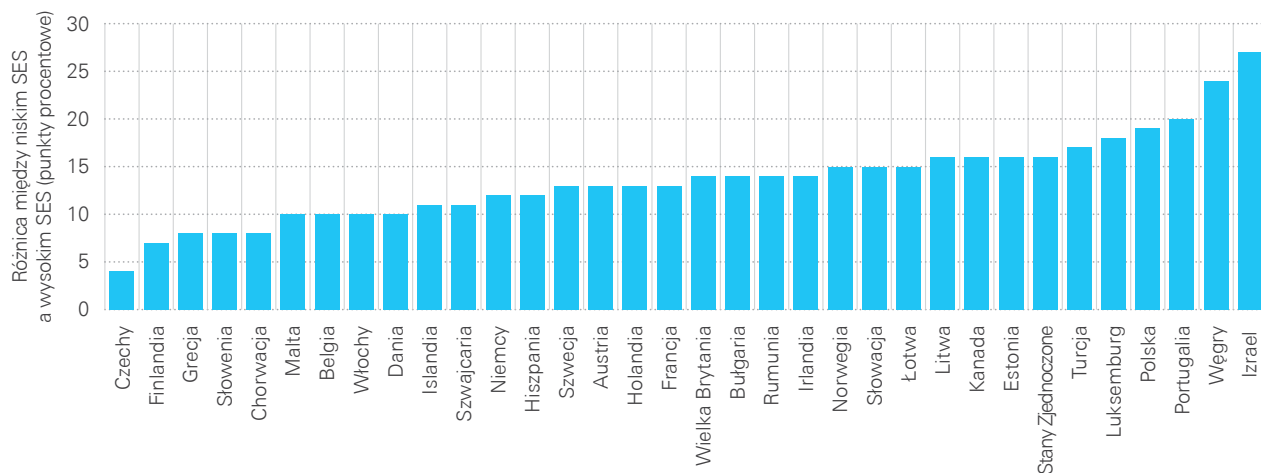
- » SES wpływa na nierówności w zakresie **aktywności fizycznej** w krajach bogatych (*Wykres 25*). We wszystkich 34 objętych analizą krajach, dzieci z grupy o najniższym SES zdecydowanie częściej pozostają w tyle w zakresie aktywności fizycznej. Największe rozwarstwienie społeczne występuje w Belgii, na Łotwie i w Luksemburgu, gdzie dzieci z grupy o najniższym SES zdecydowanie częściej (o ponad 20 punktów procentowych) znajdują się w najniższej części rozkładu niż dzieci z grupy o najwyższym SES. Rozwarstwienie społeczne w obszarze aktywności fizycznej wzrosło w czasie w sześciu krajach: w Belgii, Włoszech, na Łotwie, w Holandii, Szwecji i Wielkiej Brytanii.
- » SES wpływa na nierówności w zakresie **zdrowego odżywiania** w krajach bogatych (*Wykres 26*), gdzie dzieci z grupy o najniższym SES zdecydowanie częściej pozostają w tyle w zakresie spożywania owoców

i warzyw. Jedynie w trzech krajach, tj. w Izraelu, na Malcie i w Rumunii, nie istnieje istotna korelacja pomiędzy SES a pozostawaniem w tyle w zakresie zdrowego odżywiania. Największe rozwarstwienie spo-

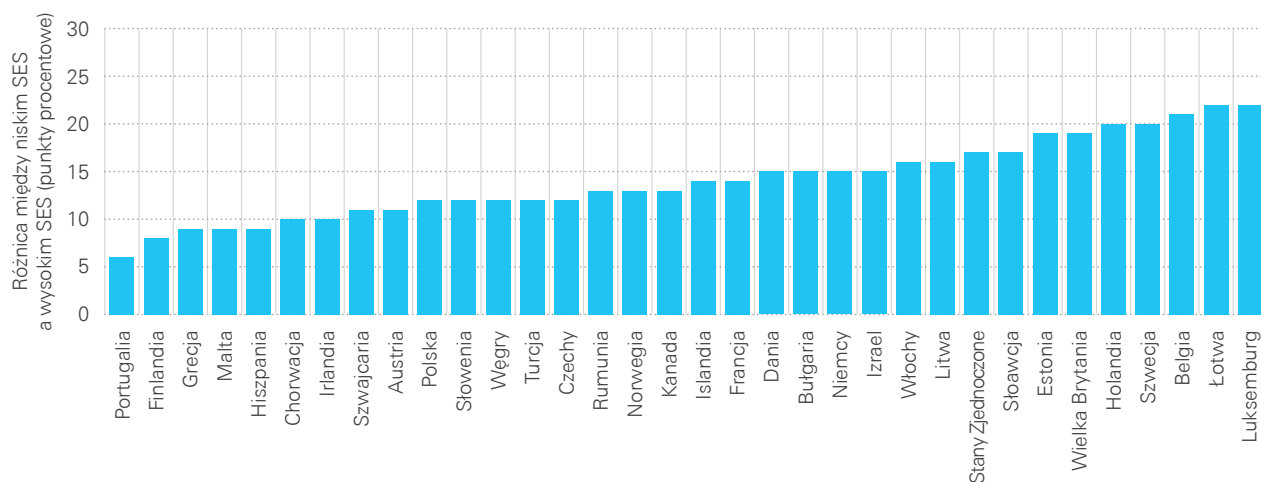
łeczne (20 lub więcej punktów procentowych) występuje w Kanadzie i Wielkiej Brytanii, gdzie wzrosło ono w okresie ostatniej dekady, oraz w Luksemburgu, gdzie pozostało na niezmiennym poziomie.

Z drugiej strony, postęp dokonał się na Litwie, Łotwie i w Rumunii, gdzie wpływ SES został znacząco zredukowany pomiędzy rokiem 2002 a 2014.

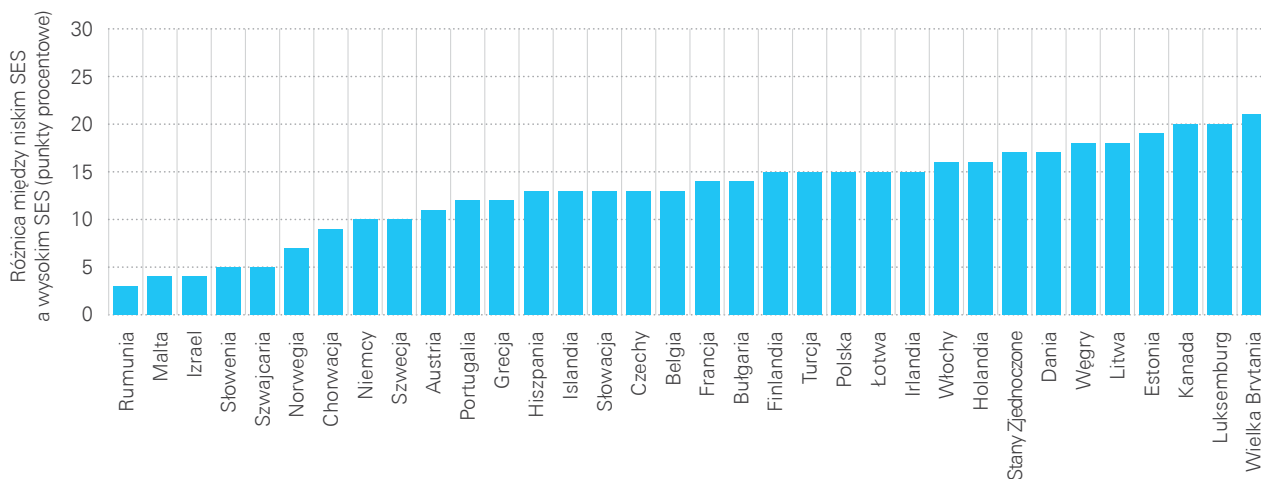
Wykres 24 Status społeczno-ekonomiczny i zadowolenie z życia

Wykres 25 Status społeczno-ekonomiczny i aktywność fizyczna

Wykres 26 Status społeczno-ekonomiczny i zdrowe odżywianie

Źródło dla wykresów 24-26: HBSC 2013/2014.

Uwaga: w przypadku Izraela, Turcji i Stanów Zjednoczonych wykorzystano dane z roku 2010.

Osiągnięcia edukacyjne

Dane pochodzące z testów PISA uwzględniające SES gospodarstw domowych składają się na indeks ekonomicznego, społecznego oraz kulturowego statusu, który jest wykorzystywany do oszacowania wpływu warunków rodzinnych na wyniki edukacyjne dzieci.

Podobnie jak w przypadku zadowolenia z życia i zdrowia, szacujemy prawdopodobieństwo, iż dziecko z najniższej kategorii SES nie osiągnie poziomu biegłości we wszystkich trzech przedmiotach takiego jak dziecko z najwyższej kategorii SES. W każdym analizowanym kraju, prawdopodobieństwo, iż najmniej uprzywilejowani uczniowie znajdą się w dolnej części rozkładu w zakresie osiągnięć edukacyjnych jest wyższe niż w przypadku uczniów w najlepszym położeniu (Wykres 27).

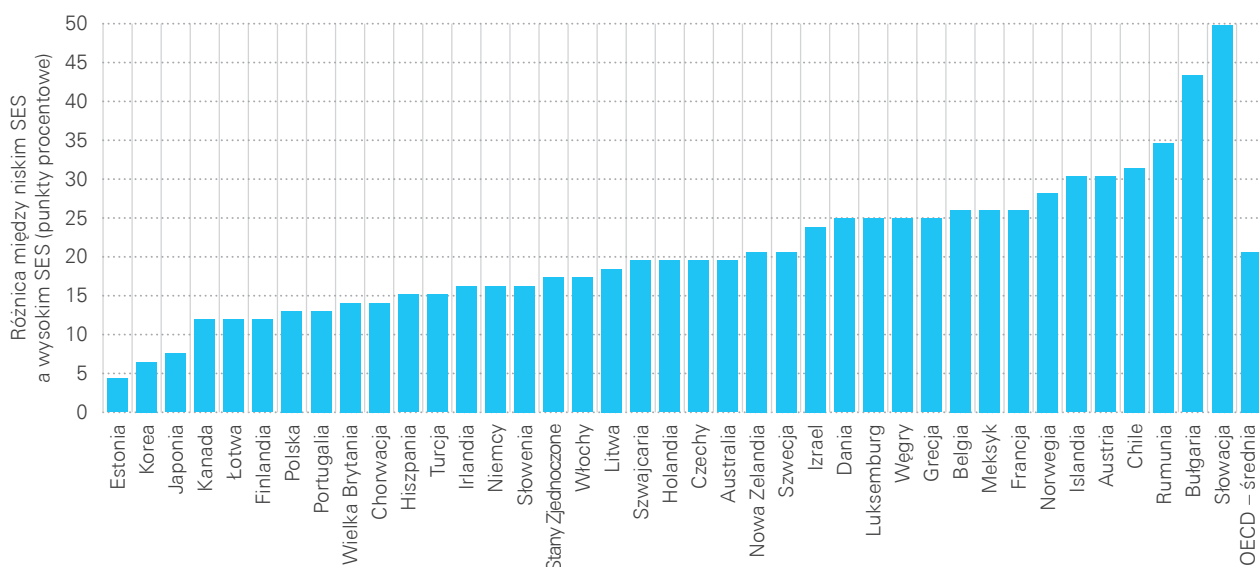
Pośród krajów OECD, uczniowie z rodzin znajdujących się w najgorszym położeniu znacznie częściej (średnio o 18 punktów procentowych) znajdowali się w dolnej czę-

ści rozkładu osiągnięć niż dzieci z grupy o najwyższym SES. Jednakże zakres tego trendu jest różny w różnych krajach. W jednej trzeciej krajów, luka osiągnięć związana z SES wynosi 20 lub więcej punktów procentowych. Jedynie w czterech krajach jest to różnica na poziomie 10 lub mniej punktów procentowych i są to: Kanada, Estonia, Japonia i Korea – co wskazuje, że znaczący wpływ warunków rodzinnych da się jednak przezwyciężyć.

Pomimo, że wyniki z testów PISA są dla pomiaru SES bardzo użyteczne w określaniu trudnej sytuacji ekonomicznej, nie mają one tego poziomu szczegółowości, który miałyby dane na temat dochodów gospodarstw domowych. W Rozdziale 3 niniejszego Raportu wykorzystano dane z badania EU-SILC w celu zbadania nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie dochodów. Edycja badania z roku 2009 obejmowała również zbieranie informacji o dostępie dzieci do poszczególnych pozycji związanych z edukacją.

Różnice w dochodach gospodarstw domowych wpływają na dostęp dzieci do zasobów edukacyjnych. Wykresy 28 i 29 wskazują, iż dostęp dziecka do książek odpowiednich dla jego grupy wiekowej oraz uczestnictwo dziecka w wycieczkach szkolnych, zależą od dochodów gospodarstwa domowego. W krajach o wysokim poziomie nierówności w dolnej części rozkładu, różnice te mogą być bardzo duże: w Rumunii 1-procentowy wzrost dochodu gospodarstwa domowego do dyspozycji jest powiązany ze wzrostem (o prawie 25 punktów procentowych) prawdopodobieństwa, iż dziecko w wieku szkolnym będzie uczestniczyło w wycieczkach szkolnych; podobne rozwarstwienie w zakresie dochodów dotyczy posiadania w domu odpowiednich książek. W krajach o niższych względnych lukach dochodowych wśród dzieci, dostęp do tych zasobów edukacyjnych jest w mniejszym stopniu uzależniony od dochodów gospodarstwa domowego.

Wykres 27 Status społeczno-ekonomiczny i osiągnięcia edukacyjne

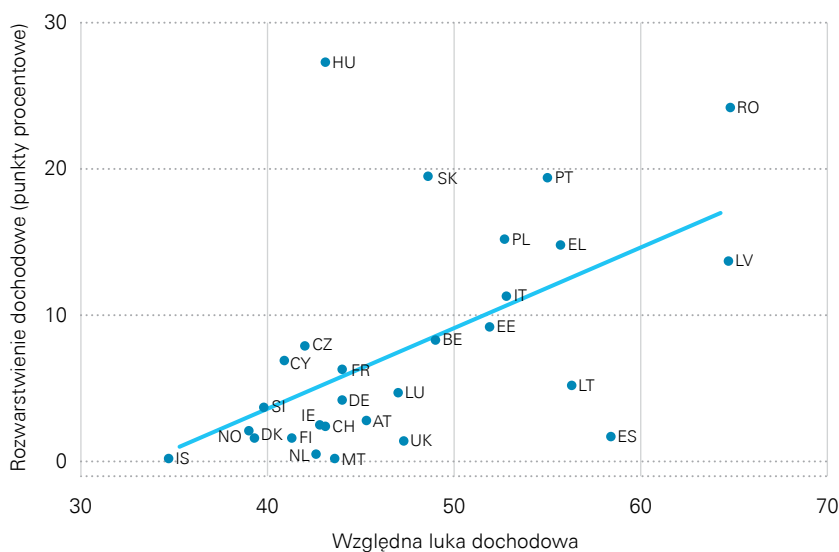
Źródło: PISA 2012.

Zapewnienie dzieciom równych szans

Ograniczenia w dostępnych danych dla poszczególnych krajów oznaczają, iż analiza przedstawiona w niniejszym Raporcie może nie sięgać do samej głębi niekorzystnego położenia, w jakim mogą znajdować się dzieci, a w szczególności może nie obejmować niektórych dzieci znajdujących się w najgorszym położeniu, których głosy są często marginalizowane w badaniach, również tych wykorzystywanych na potrzeby niniejszego Raportu (Ramka 6). Ponadto, tabele rankingowe przedstawione w niniejszym Raporcie odrębnie badają nierówności w zakresie dochodu, edukacji, zdrowia i zadowolenia z życia, zaś w rzeczywistości są to wzajemnie powiązane aspekty życia dzieci i niekorzystna sytuacja w jednym obszarze może prowadzić do niekorzystnego położenia w innym obszarze lub je wzmacniać.

Niezależnie od powyższego, dane objęte badaniem wskazują, iż w krajach bogatych, dzieci, którym pozwala się pozostać daleko w tyle za ich rówieśnikami, doświadczają takiej sytuacji częściowo z powodu ogólnych nierówności społecznych i ekonomicznych w obrębie społeczeństw, w których żyją. Fakt, iż SES jest nadal istotnym czynnikiem determinującym sukces dziecka w zakresie zdrowia, edukacji i zadowolenia z życia wskazuje, że nie wszystkim dzieciom oferuje się równe szanse rozwoju. Nierówności te są niesprawiedliwe, stawiają dzieci w niekorzystnym położeniu już na wczesnych etapach życia i zmniejszają ich szanse na sukces w przyszłości. Fakt, iż w niektórych krajach nierówności społeczne są mniejsze i mają mniejszy wpływ na zdrowie, edukację i zadowolenie z życia niż w innych krajach, wskazuje, iż możliwe jest zapewnienie dzieciom równych szans w drodze opracowania i przyjęcia polityki, która bezpośrednio zajmowałaby się omawianymi tu nierównościami.

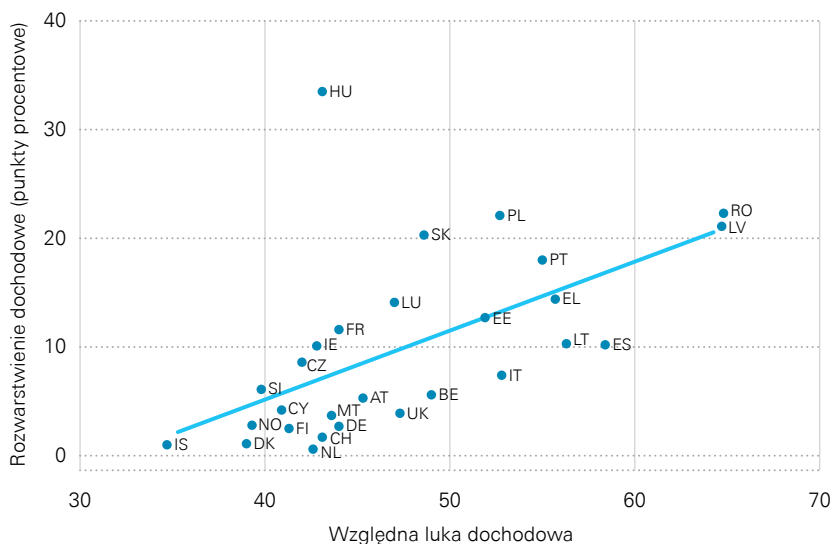
Wykres 28 Nierówności dochodowe i rozwarstwienie dochodowe w zakresie posiadania książek

$R^2=0,29$

Źródło: EU-SILC 2009.

Wykres 29 Nierówności dochodowe i rozwarstwienie dochodowe w zakresie uczestnictwa w wycieczkach szkolnych

$R^2=0,32$

Źródło: EU-SILC 2009.

Ramka 6 Kogo pominięto w badaniach?

Analiza zawarta w niniejszym Raporcie została przeprowadzona, w miarę istniejących możliwości, na podstawie najlepszych dostępnych badań dotyczących dzieci w celu odzwierciedlenia głosów samych dzieci. Jednakże, pomimo, iż są to najlepsze dostępne źródła, wszystkie badania mają swoje ograniczenia, należy więc zadać pytanie: Czy badania te obejmują doświadczenia życiowe wszystkich dzieci w takim samym stopniu? Jeżeli nie, które dzieci zostały pominięte? Czy w przypadku każdego kraju są to różne dzieci? I co to oznacza dla analizy przedstawionej w niniejszym Raporcie?

Dlaczego głosy niektórych dzieci zostały pominięte?

Badania przeprowadzane w szkołach, takie jak badanie OECD PISA oraz HBSC, mają wiele zalet, jednakże nie są one w stanie zebrać informacji, które byłyby prawdziwie reprezentatywne dla doświadczeń życiowych wszystkich dzieci. Przyznając, iż niektóre dzieci mogą zostać pominięte w tych badaniach, należy jednocześnie wyjaśnić, jakich grup dzieci taka sytuacja najczęściej dotyczy.

Dzieci uczące się w szkołach, mające specjalne potrzeby edukacyjne oraz dzieci uczące się poza szkołami (np. w instytucjach, w domach, dzieci z poważnymi problemami zdrowotnymi oraz z niepełnosprawnością fizyczną) zostały pominięte w niniejszym badaniu.ⁱ *Dzieci nieobjęte procesem zbierania danych* to dzieci, które były nieobecne w szkole w dniu badania z powodu problemów zdrowotnych, wagarów lub zawieszenia dyscyplinarnego.

Dzieci, które nie wypełniły ankiety w całości, często nie odpowiadają na pytania, które uważają za zbyt złożone lub poruszające zbyt wrażliwe tematy; czasem dziecko nie odpowiada na wszystkie pytania z powodu ograniczonego czasu lub umiejętności.ⁱⁱ

Przedstawiona w niniejszym Raporcie analiza luk dochodowych została sporządzona w oparciu o badania dotyczące dochodów gospodarstw domowych. Również w tym przypadku, niektóre dzieci mogły zostać pominięte, na przykład dzieci żyjące w rodzinach bezdomnych lub przebywających w tymczasowych miejscach zamieszkania, dzieci żyjące w nieudokumentowanych i niezarejestrowanych rodzinach lub gospodarstwach domowych lub w przypadku umieszczenia rodziców w różnego rodzaju instytucjach.

Czy grupy dzieci pominiętych lub ukrytych różnią się w poszczególnych krajach?

Grupy dzieci pominiętych lub ukrytych różnią się w poszczególnych krajach. Na przykład, odsetek dzieci objętych obowiązkiem szkolnym w wieku lat 15 różni się w poszczególnych krajach OECD. W roku 2012, odsetek dzieci porzucających edukację w Meksyku (około jedno na troje dzieci) i w Turcji (około jedno na pięćdziesięciu dzieci) był znacznie wyższy niż w innych krajach OECD – do takiego stopnia, że wyniki z testów PISA tych krajów nie zostały ujęte w Tabeli 2 zawartej w niniejszym Raporcie. W innych

krajach OECD, odsetek dzieci objętych obowiązkiem szkolnym wynosi około 100 procent, pomimo, że niektóre kraje odnotowują 4-procentowy lub wyższy wskaźnik dzieci porzucających naukę.

Ponadto, wśród krajów bogatych istnieją również znaczące różnice w liczbie dzieci uczęszczających do szkół specjalnych. Czynnikiem powodującym takie różnice są odmienne przepisy prawa oraz różnice wynikające z definiowania specjalnych potrzeb edukacyjnych. W rzeczywistości, odsetek dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych wynosi 1 procent w Korei w porównaniu do 10 procent w Stanach Zjednoczonych i około 25 procent w Islandii, gdzie ma zastosowanie bardzo szeroka definicja.ⁱⁱⁱ

Grupy ukryte są również inne w poszczególnych krajach z powodu różnic w rodzajach i liczebności grup „obciążonych ryzykiem” w krajach bogatych. Na przykład, analiza populacji Romów w wielu europejskich krajach oraz populacji autochtonicznych w krajach takich jak Kanada i Australia, jest kluczem do zrozumienia nierówności w zakresie warunków i jakości życia dzieci w tych krajach. Te same grupy są często niedoreprezentowane przy zbieraniu danych;^{iv} jednakże, kwestie te może rozwiązać ulepszona procedura badawcza.

Co to oznacza dla analizy warunków i jakości życia dzieci?

Wiele z tych pominiętych lub ukrytych dzieci znajduje się w niekorzystnym położeniu we wszystkich analizowanych w tym Raporcie obszarach dotyczących warunków i jakości życia dzieci. Wagarowicze, dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, dzieci chore, dzieci niechętnie lub niezadowolone z konieczności odpowiadania na pytania, które uważają za wrażliwe, często są wśród tych dzieci, które pozostają w tyle za rówieśnikami. Dlatego można ze sporą dozą pewności przypuszczać, iż wszystkie wyliczenia szacunkowe dotyczące nierówności pomiędzy dziećmi na dolnym szczeblu drabiny a ich lepiej sytuowanymi rówieśnikami są niedoreprezentowane w stosunku do rzeczywistości oraz, że liczba dzieci, które pozostają w tyle w zakresie edukacji, zdrowia i dochodu w bogatych krajach, jest większa, niż wskazują na to nasze dane.

ⁱ Richardson, D. and N. Ali (2014). 'An Evaluation of International Surveys of Children', *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 146, OECD Publishing, Paryż.

ⁱⁱ OECD Social Policy Division (2012). CX3.1 Special Educational Needs (SEN), OECD Social Policy Division, Paryż.

ⁱⁱⁱ *ibid.*

^{iv} Richardson, D. and N. Ali (2014). 'An Evaluation of International Surveys of Children', *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 146, OECD Publishing, Paryż.

ROZDZIAŁ 8

WNIOSKI KOŃCOWE

Kiedy luki są zbyt duże?

Niniejszy Raport pokazuje, w jakim stopniu w krajach bogatych dzieciom znajdującym się w dolnej części rozkładu pozwala się pozostać w tyle za rówieśnikami.

Rozpiętość luk pomiędzy dziećmi usytuowanymi w dolnej części rozkładu a tymi w środkowej części może być bardzo duża. Na przykład, dochód dziecka pozycjonowanego w dolnej części rozkładu w Bułgarii, Meksyku i Rumunii jest bardzo niski i stanowi jedną trzecią dochodu przeciętnego dziecka w tym samym kraju. W Szwecji i Finlandii, luka w zakresie czytania ze zrozumieniem pomiędzy 15-letnim uczniem ułożonym w dolnej części rozkładu a przeciętnym uczniem jest równa ponad trzem latom formalnej edukacji szkolnej.

Odpowiedź na pytanie, kiedy nierówności stają się tak duże, że aż niesprawiedliwe, wydaje się być łatwa, jednakże dane liczbowe przedstawione w niniejszym Raporcie wskazują jednoznacznie na kilka twardych faktów dotyczących tego jak bardzo pozwala się dzieciom znajdującym się w dolnej części rozkładu pozostać w tyle za ich rówieśnikami.

Mniejsze luki są związane z poprawą wyników.

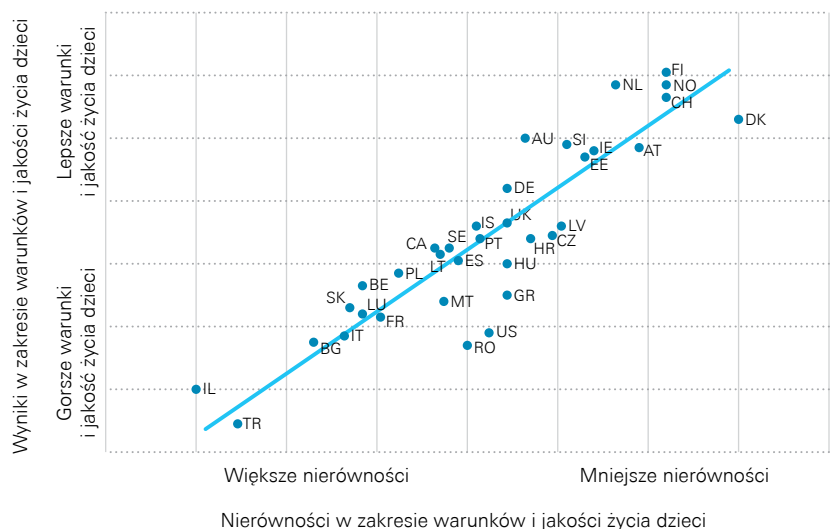
Zgromadzone dane sugerują, iż zmniejszenie nierówności w dolnej części rozkładu jest skutecznym sposobem poprawy wyników w zakresie warunków i jakości życia wszystkich dzieci.

W Rozdziale 2, oprócz wskazania, jak dalece pozwala się dzieciom w dolnej części rozkładu pozostać w tyle za rówieśnikami w danym kraju, przedstawiamy kontekst dla każdej z tabel rankingowych, wykonywając wskaźnik pozwalający na ustalenie, jak wiele dzieci znajduje się poniżej podstawowego minimalnego progu w odniesieniu do dochodu, osiągnięć edukacyjnych, zdrowia lub zadowolenia z życia. Wykresy 1–4 wskazały, iż dla każdego z obszarów warunków i jakości życia dzieci, wyniki są lepsze w krajach o niższych poziomach nierówności.

Wykres 30 łączy wszystkie te dane, pokazując stosunek pomiędzy średnią pozycją w zakresie nierówności

w dolnej części rozkładu a średnią pozycją wszystkich czterech analizowanych wskaźników w danym kraju. Te dwie pozycje są ściśle powiązane: kraje zajmujące wyższą pozycję w zakresie równości zajmują również wyższą pozycję w zakresie minimalnych standardów. Innymi słowy, kraje o niższym poziomie nierówności w dolnej części rozkładu w zakresie warunków i jakości życia dzieci mają mniej dzieci żyjących w ubóstwie, mniej dzieci o niskich osiągnięciach edukacyjnych, mniej dzieci zgłaszających częste problemy zdrowotne oraz mniej dzieci deklarujących niski poziom zadowolenia z życia. Żaden z krajów o niskich lukach nie poświęcił równości na rzecz minimalnych standardów.

Wykres 30 Nierówności w dolnej części rozkładu i wyniki w zakresie warunków i jakości życia dzieci

$$R^2=0,80$$

Źródło: patrz strona 44.

Utrzymywanie się luk

Rozdziały od 3 do 6 wskazują, iż we wszystkich krajach nierówności w dolnej części rozkładu utrzymywały się w czasie, a postęp w zmniejszaniu luk był często niewielki. Dziesięć lat może wydawać się zbyt krótkim okresem, aby oczekiwać znaczącej redukcji luk, jednakże dla pojedynczego dziecka to praktycznie większa część jego dzieciństwa. Oznacza to, że nie tylko pozbawia się dzieci najlepszego możliwego startu w życiu, ale także ogranicza się ich możliwości odniesienia sukcesu w dorosłym życiu.

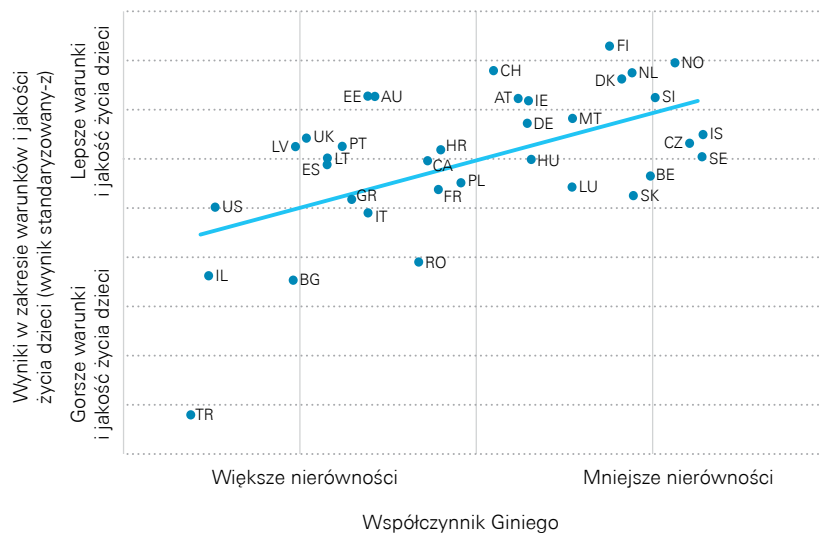
Oczywiście rządy państw muszą każdego dnia mierzyć się z powszechnym zapotrzebowaniem na środki finansowe. Jednakże, ponieważ dzieciństwo jest formującym etapem życia dziecka, a jednocześnie bardzo krótkim okresem, poważne traktowanie praw dzieci oznacza podjęcie pilnych działań mających na celu zajęcie się nierównymi szansami i niekorzystnymi sytuacjami, z jakimi spotykają się dzieci pozostające najdalej z tyłu za swoimi rówieśnikami.

Żadne z powyższych stwierdzeń nie ma na celu bagatelizowania wyzwań, jakie mogą pojawić się w ramach zajmowania się kwestiami omawianymi w niniejszym Raporcie. Jednakże fakt, iż w niektórych krajach dzieci pozostają mniej w tyle niż w innych, wskazuje, że duże luki nie są nieuniknione.

W jaki sposób nierówności wpływają na jakość życia dzieci?

Nierówności „w świecie dorosłych” często przekładają się na „świat dzieci”. W Rozdziale 7 przedstawiono silne powiązanie pomiędzy warunkami rodzinnymi a wynikami dzieci. Takie znaczne i utrzymujące się rozwarstwienie społeczne zwią-

Wykres 31 Nierówności dochodowe i wyniki w zakresie warunków i jakości życia

$R^2=0,33$

Źródło: patrz strona 44. Solt, F. (2014). 'The Standardized World Income Inequality Database (SWIID) Version 5.0'.

zane jest z całościowymi nierównościami w społeczeństwie, które wpływają na stopień, w jakim dzieci pozostają w tyle za swymi rówieśnikami.

Dlatego, w przypadku niektórych krajów, dalszy postęp w zakresie redukcji nierówności w warunkach i jakości życia dzieci będzie wymagał zajęcia się istniejącymi głębokimi nierównościami społecznymi i ekonomicznymi. Wykres 31 obrazuje relację pomiędzy średnim odsetkiem dzieci znajdujących się w dolnej części rozkładu we wszystkich czterech obszarach a całościowym poziomem nierówności dochodowych mierzonych za pomocą współczynnika Giniego. W rzeczywistości, jak wskazuje Wykres 31, społeczeństwa o bar-

dziej równym rozkładzie dochodów również najczęściej są społeczeństwami, które lepiej działają na rzecz poprawy niekorzystnych wyników w zakresie warunków i jakości życia dzieci (górna prawa ćwiartka).

Działania dotyczące luk

Złożona i zróżnicowana polityka obowiązująca w poszczególnych krajach bogatych oznacza, iż istnieje wiele sposobów redukcji nierówności w dolnej części rozkładu. Jednakże analiza przedstawiona w niniejszym Raporcie pozwala zasugerować następujące zasady i rekomendacje, które winny zostać wzięte pod uwagę przez rządy państw w ramach działań na rzecz poprawy warunków i jakości życia dzieci:

» *Ochrona dochodów gospodarstw domowych najuboższych dzieci*

Zwiększanie możliwości zatrudnienia dla rodziców, wdrożenie progresywnej skali opodatkowania oraz skuteczny system świadczeń winny odgrywać ważną rolę. Jednakże, oczywistym jest, iż luki dochodowe idą ręką w rękę z ograniczonymi systemami transferów społecznych.

- » *Skoncentrowanie się na poprawie osiągnięć edukacyjnych uczniów znajdujących się w trudnym położeniu.* Konwencja o prawach dziecka wymaga uznania nie tylko prawa do edukacji, ale także „stopniowej realizacji tego prawa na bazie równych szans”. Oznacza to zapewnienie dziecku ochrony przed pozostaniem daleko w tyle w zakresie osiągnięć edukacyjnych. Dane pochodzące z testów PISA wskazują, iż zmniejszanie luk w osiągnięciach edukacyjnych i całościowe wyniki edukacyjne wcale nie muszą być wzajemnie poświęcane, a agenda ta może być zarówno sprawiedliwa, jak i efektywna.
- » *Promowanie i wspieranie zdrowego stylu życia w stosunku do wszystkich dzieci.* Promowanie zdrowego stylu życia na wczesnych etapach życia z dużym prawdopodobieństwem przyniesie zarówno krótko – jak i długoterminowe korzyści. Jednakże fakt istnienia w wielu krajach tak dużych luk względnych w zakresie zdrowia dzieci jest niewątpliwie powodem do zmartwień. Dotyczy to nierówności w zakresie aktywności fizycznej, szczególnie, że wydaje się to być ściśle powiązane z nierównościami w zakresie dochodów. To zaś sugerowałoby, iż istnieje szczególnie wąski zakres, w jakim rządy mogą stworzyć możliwości dla mniej zamożnych dzieci co do uczestnictwa w aktywności

fizycznej w szkołach i poza nimi. Dane z badania EU-SILC wskazują, iż niskie dochody stanowią barierę dla uczestnictwa w dodatkowych zajęciach w szkołach w całej Europie.

- » *Poważne traktowanie subiektywnej opinii na temat warunków i jakości życia.* Dane zbierane na potrzeby badania HBSC przez okres ponad 10 lat wskazują stałe tendencje nierówności w zakresie zadowolenia dzieci z życia. Taki stały charakter potwierdza, iż subiektywne dane na temat warunków i jakości życia zawierają ważne informacje o życiu dzieci w krajach bogatych. Jednakże powodem do zmartwienia są utrzymujące się w kilku krajach duże luki. Ponadto, konkluzja, iż dzieci zgłaszające niski poziom zadowolenia z życia są częściej narażone na ryzykowne zachowania zdrowotne wskazuje, iż subiektywna opinia na temat warunków i jakości życia ma również znaczenie dla zdrowia i edukacji.
- » *Umieszczenie zagadnienia równości w centrum agend dotyczących warunków i jakości życia dzieci.* Zasada niepozostawiania nikogo z tyłu winna być podwaliną przyszłych strategii społecznych. Dane i wnioski przedstawione w niniejszym Raporcie sugerują, iż aby osiągnąć poprawę całościowych warunków i jakości życia dzieci nie wolno ignorować tych znajdujących się w najgorszym położeniu.

Lepsze monitorowanie i pomiar warunków i jakości życia dzieci

Pozyskiwanie lepszych danych dla świadomej publicznej debaty oraz pełniejszego obrazu warunków i jakości życia dzieci jest niezwykle istotne. W tym obszarze rekomendujemy:

- » *Niezbędna jest poprawa w zakresie dostępności, terminowości i przydatności informacji na temat warunków i jakości życia dzieci w krajach bogatych.* W ramach tego procesu, rządy oraz krajowe agencje statystyczne winny kontynuować ściślejszą współpracę w celu zharmonizowania badań tam gdzie jest to możliwe, i tym samym umożliwienia skutecznego porównania pomiędzy krajami wyników z zakresu warunków i jakości życia dzieci, a także pozyskania wiedzy z doświadczeń innych krajów.
- » *Zbierane dane winny obejmować dzieci w różnych fazach ich życia.* Analiza taka jest szczególnie pomocna w badaniu tymczasowego charakteru jakości i warunków życia dzieci oraz czynników je kształtujących. Rządy powinny zwiększać swoje wsparcie na rzecz źródeł danych o charakterze długofalowym.
- » *Głos dzieci winien być nieodłącznym elementem procesu zbierania danych.* Głos dzieci został uwzględniony, w stopniu znacznie większym niż kiedykolwiek wcześniej, w kluczowych danych wykorzystywanych w niniejszym Raporcie. Jednakże należy podejmować dalsze wysiłki w celu bardziej systematycznego pozyskiwania pochodzących bezpośrednio od dzieci danych na temat warunków i jakości ich życia oraz lepszego zrozumienia szczególnego kontekstu, w jakim warunki i jakość życia dzieci ulegają poprawie lub pogorszeniu. Dzieci muszą mieć możliwość kształtowania pytań zadawanych w ankietach dotyczących ich życia i jego jakości.

SKRÓTY MIĘDZYNARODOWE

Skróty międzynarodowe (ISO) dla krajów objętych niniejszym *Raportem*

AT	Austria
AU	Australia
BE	Belgia
BG	Bułgaria
CA	Kanada
CH	Szwajcaria
CL	Chile
CY	Cypr
CZ	Czechy
DE	Niemcy
DK	Dania
EE	Estonia
ES	Hiszpania
FI	Finlandia
FR	Francja
GR	Grecja
HR	Chorwacja
HU	Węgry
IE	Irlandia
IL	Izrael
IS	Islandia
IT	Włochy
JP	Japonia
KR	Republika Korei
LT	Litwa
LU	Luksemburg
LV	Łotwa
MT	Malta
MX	Meksyk
NL	Holandia
NO	Norwegia
NZ	Nowa Zelandia
PL	Polska
PT	Portugalia
RO	Rumunia
SE	Szwecja
SI	Słowenia
SK	Słowacja
TR	Turcja
UK	Wielka Brytania
US	Stany Zjednoczone

Tabela 1 – Dochód

Dane dotyczą dzieci w wieku od 0 do 17 lat.

Źródło: Wyliczenia dla Tabeli 1 oparte zostały o mikro dane z badania *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC) za rok 2013 dla krajów Unii Europejskiej oraz Islandii, Norwegii i Szwajcarii.

Dla pozostałych krajów:

Australia: *Household, Income and Labour Dynamics in Australia* za rok 2013;

Kanada: *Canadian Income Survey* (CIS) za rok 2013. Dane szacunkowe za rok 2007 (Wykres 5) zostały oparte o wyniki *Survey of Income and Labour Dynamics* (SLID) za rok 2007 (z Luksemburg Income Study). CIS i SLID wykorzystują różne metodologie, więc nie ma możliwości bezpośredniego porównania wyników;

Chile: *La Encuesta de Caracterización Socioeconómica Nacional* (CASEN) za rok 2011;

Izrael: *Household Expenditure Survey* za rok 2012 (Luksemburg Income Study);

Japonia: Ministerstwo Zdrowia, *Labour and Welfare's Comprehensive Survey of Living Conditions* za rok 2013;

Meksyk: *Household Income and Expenditure Survey* za rok 2012 (z Luksemburg Income Study);

Nowa Zelandia: *Household Economic Survey* za lata 2013/2014 (szacunkowe dane pochodzą z B. Perry, *Household Incomes in Nowa Zelandia: Trends in indicators of inequality and hardship, 1982 to 2014*, Ministerstwo Rozwoju Społecznego Nowej Zelandii, Auckland, 2015);

Republika Korei: *Household and Income Expenditure Survey and Farm Household Economy Survey* za rok 2013;

Turcja: *Income and Living Conditions Survey* za rok 2013;

Stany Zjednoczone: *Current Population Survey* za rok 2013, *Annual Social and Economic Supplement* (Luksemburg Income Study).

Tabela 2 – Edukacja

Dane dotyczą dzieci w wieku 15 lat (pomiędzy 15 lat i 3 miesiące a 16 lat i 2 miesiące).

Źródło: Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (PISA) 2012.

Meksyk i Turcja zostały wyłączone z głównego rankingu z powodu niskich poziomów współczynnika skolaryzacji pośród 15–19-latków w roku 2011 (56 procent w Meksyku i 64 procent w Turcji).*

Więcej szczegółowych informacji na temat badania OECD PISA można znaleźć pod adresem: www.oecd.org/pisa oraz w OECD (2014). *PISA 2012 Technical Report*, OECD Publishing, Paryż.

Tabela 3 – Zdrowie

Tabela 4 – Zadowolenie z życia

Dane dotyczą dzieci w wieku 11, 13 i 15 lat, z wyjątkiem Australii (13–14 lat).

Źródło: *Health Behaviour in School-Aged Children* (HBSC) za lata 2013/2014.

Dla Izraela, Turcji i Stanów Zjednoczonych wykorzystano dane z badania HBSC za lata 2009/2010.

Szczegółowe informacje na temat badania HBSC można znaleźć pod adresem: www.hbsc.org

Dla Australii wykorzystano takie same pytania ankietowe w *Australian Child Wellbeing Project* (ACWP) za rok 2014.

Więcej informacji na temat projektu ACWP można znaleźć pod adresem: www.australianchildwellbeing.com.au

Tabela 5

Tabela 5 zawiera podsumowanie Tabel 1-4 i w związku z tym korzysta ze wszystkich wyżej wymienionych źródeł danych.

* <http://www.oecd.org/edu/educationataglance2013-countrynotesandkeyfacttables.htm>

ŹRÓDŁA DANYCH – DOKUMENTY BAZOWE

Badania źródłowe stanowiące podstawę opracowania niniejszego Raportu, w tym dalsze wyjaśnienia metodologiczne, zostały ujęte w wymienionych poniżej Innocenti Working Papers i są dostępne na stronie www.unicef-irc.org:

Aleman-Diaz, A., E. Toczydlowska, J. Mazur, D. Frاسquilho, M. Melkumova and G. Holmqvist (2016). 'Why Do Inequalities Matter? A look at the evidence', *Innocenti Working Paper 2016-06*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florencia.

Bruckauf, Z. (2016). 'Falling Behind: Socio-demographic profiles of educationally disadvantaged youth. Evidence from PISA 2006–2012', *Innocenti Working Paper 2016-11*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florencia.

Bruckauf, Z. and Y. Chzhen (2016). 'Education for All? Measuring inequality of educational outcomes among 15-year-olds across 39 industrialized nations', *Innocenti Working Paper 2016-08*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florencia.

Bruckauf, Z. and Y. Chzhen (2016). 'Poverty and Children's Cognitive Trajectories: Evidence from the UK Millennium Cohort Study', *Innocenti Working Paper 2016-14*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florencia.

Chzhen, Y., E. Toczydlowska and S. Handa (2016). 'Child Poverty Dynamics and Income Mobility in Europe, 2010–2013', *Innocenti Working Paper 2016-16*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florencia.

Chzhen, Y., I. Moor, W. Pickett, G. Stevens and E. Toczydlowska (2016). 'Family Affluence and Inequality in Adolescent Health and Life Satisfaction: Evidence from the HBSC study 2002–2014', *Innocenti Working Paper 2016-10*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florencia.

Chzhen, Y., Z. Bruckauf, K. Ng, D. Pavlova, T. Torsheim and M. Gaspar de Matos (2016). 'Inequalities in Adolescent Health and Life Satisfaction: Evidence from the Health Behaviour in School-Aged Children study', *Innocenti Working Paper 2016-09*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florencia.

Elgar, F. and C. Currie (2016). 'Early-life Exposure to Income Inequality and Adolescent Health', *Innocenti Working Paper 2016-11*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florencia.

Toczydlowska, E. (2016). 'Children in the Bottom of Income Distribution in Europe: Risks and composition', *Innocenti Working Paper 2016-12*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florencia.

Toczydlowska, E., Y. Chzhen, Z. Bruckauf and S. Handa (2016). 'Income Inequality among Children in Europe 2008–2013', *Innocenti Working Paper 2016-15*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florencia.

Walsh, S.D., Z. Bruckauf and T. Gaspar (2016). 'Adolescents at risk: psychosomatic health complaints, low life satisfaction, excessive sugar consumption and their relationship with cumulative risk behaviours', *Innocenti Working Paper 2016-13*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florencia.

BIBLIOGRAFIA

1. OECD (2015). *In it Together: Why less inequality benefits all*, OECD Publishing, Paris.
2. Cingano, F. (2014). 'Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth', *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 163, OECD Publishing, Paris; OECD (2014). 'Does Income Inequality Hurt Economic Growth?', *OECD Focus on Inequality and Growth*, December 2014; Wilkinson, R. and K. Pickett (2009). *The Spirit Level*, Penguin Books, London.
3. UNICEF (2010). 'The Children Left Behind: A league table of inequality in child well-being in the world's rich countries', *Innocenti Report Card 9*, UNICEF Office of Research, Florence; Stewart, F. (2013). 'Approaches towards Inequality and Inequity: Concepts, measures and policies', *UNICEF Office of Research Discussion Paper 2013-01*, UNICEF Office of Research, Florence.
4. UNICEF (2010). 'The Children Left Behind: A league table of inequality in child well-being in the world's rich countries', *Innocenti Report Card 9*, UNICEF Office of Research, Florence, p. 3.
5. Toczydłowska, E., Y. Chzhen, Z. Bruckauf and S. Handa (2016). 'Income Inequality among Children in Europe 2008–2013', *Innocenti Working Paper 2016-15*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence.
6. UNICEF (2013). 'Child Well-being in Rich Countries: A comparative overview', *Innocenti Report Card 11*, UNICEF Office of Research, Florence; see also Table 4.1 in Bradshaw, J. (2015). 'Child Poverty and Child Well-being in International Perspective', in E. Fernandez, A. Zeira, T. Vecchiato and C. Canali (eds), *Theoretical and Empirical Insights into Child and Family Poverty*, Springer International Publishing, Cham, Szwajcaria, pp. 59–70.
7. Bruckauf, Z. and Y. Chzhen (2016). 'Education for All? Measuring inequality of educational outcomes among 15-year-olds across 39 industrialized nations', *Innocenti Working Paper 2016-08*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence.
8. Chzhen, Y., I. Moor, W. Pickett, G. Stevens and E. Toczydłowska (2016). 'Family Affluence and Inequality in Adolescent Health and Life Satisfaction: Evidence from the HBSC study 2002–2014', *Innocenti Working Paper 2016-10*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence.
9. Currie, C., J. Inchley, M. Molcho, M. Lenzi, Z. Veselska and F. Wild (eds) (2014). *Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) Study Protocol: Background, methodology and mandatory items for the 2013/14 survey*, Child and Adolescent Health Research Unit, University of St Andrews.
10. Aleman-Diaz, A., E. Toczydłowska, J. Mazur, D. Frascuilho, M. Melkumova and G. Holmqvist (2016). 'Why Do Inequalities Matter? A look at the evidence', *Innocenti Working Paper 2016-06*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence.
11. Elgar, F.J. and C. Currie (2016). 'Early-life Exposure to Income Inequality and Adolescent Health', *Innocenti Working Paper 2016-11*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence.
12. Chzhen, Y., Z. Bruckauf, K. Ng, D. Pavlova, T. Torsheim and M. Gaspar de Matos (2016). 'Inequalities in Adolescent Health and Life Satisfaction: Evidence from the Health Behaviour in School-aged Children study', *Innocenti Working Paper 2016-09*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence.
13. *ibid.*
14. Walsh, S.D., Z. Bruckauf, Y. Chzhen and T. Gaspar (2016). 'Adolescents at Risk: Psychosomatic health complaints, low life satisfaction, excessive sugar consumption and their relationship with cumulative risk behaviours', *Innocenti Working Paper 2016-13*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence.
15. OECD (2015). *In it Together: Why less inequality benefits all*, OECD Publishing, Paris.
16. OECD (2011). *Divided We Stand: Why inequality keeps rising*, OECD Publishing, Paris; Corak, M. (2013). 'Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility', *Journal of Economic Perspectives*, vol. 27, no. 3, pp. 79–102.
17. *ibid.*, p. 40.
18. The very bottom of the distribution is defined as having a score that is below the mean of the bottom half of the distribution.
19. Chzhen, Y., I. Moor, W. Pickett, G. Stevens and E. Toczydłowska (2016). 'Family Affluence and Inequality in Adolescent Health and Life Satisfaction: Evidence from the HBSC study 2002–2014', *Innocenti Working Paper 2016-10*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence.

PODZIĘKOWANIA

Projekt *Innocenti Report Card 13* był koordynowany przez UNICEF Office of Research – Innocenti we współpracy z grupą doradców i recenzentów. Badanie zostało zakończone pod koniec listopada 2015 roku.

Pełny tekst oraz dokumenty bazowe stanowiące podstawę opracowania niniejszego Raportu można pobrać ze strony UNICEF Office of Research – **Innocenti** www.unicef-irc.org

Badanie i analiza danych

Zlata Bruckauf (Konsultant, UNICEF Office of Research)

Yekaterina Chzhen (Specjalista ds. Polityki Społeczno-Ekonomicznej, UNICEF Office of Research)

Sudhanshu Handa (Kierownik, Departament Polityki Społeczno-Ekonomicznej, UNICEF Office of Research)

John Hudson (Niezależny konsultant, Uniwersytet w York)

Stefan Kühner (Niezależny Konsultant, Uniwersytet w York)

Emilia Toczyłowska (Konsultant, UNICEF Office of Research)

Doradcy

Mario Biggeri (University of Florence)

Francjasca Borgonovi (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju)

Jonathan Bradshaw (University of York)

Candace Currie (University of St. Andrews)

Frank Elgar (McGill University)

David Gordon (University of Bristol)

Anne-Catherine Guio (Luksemburg Institute of Socio-Economic Research (LISER))

Heather Joshi (Institute of Education, University College London)

Eric Marlier (Luksemburg Institute of Socio-Economic Research (LISER))

Kate Pickett (University of York)

Denisa Sologon (Luksemburg Institute of Socio-Economic Research (LISER))

Russel Viner (University College London)

Komitet Techniczny Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC)

Aixa Aleman-Diaz (University of St Andrews)

Michal Molcho (National University of Irlandia, Galway)

Torbjorn Torsheim (University of Bergen)

Doradcy UNICEF

Marta Arias Robles (Specjalista, Advocacy i Edukacja o Prawach Dziecka, UNICEF Private Fundraising and Partnerships)

Prerna Banati (Kierownik, Programy i Planowanie, UNICEF Office of Research)

Sarah Cook (Dyrektor, UNICEF Office of Research)

Goran Holmqvist (Zastępca Dyrektora, UNICEF Office of Research)

Dominic Richardson (Starszy Specjalista ds. Edukacji, UNICEF Office of Research)

Dale Rutstein (Kierownik, Departament Komunikacji, UNICEF Office of Research)

Wsparcie administracyjne w UNICEF Office of Research zapewniły *Cinzia Iusco Bruschi* i *Laura Meucci*. Produkcję nadzorowała *Eve Leckey*.

Poprzednie wydania z tej serii:

Innocenti Report Card 1

A league table of child poverty in rich nations

Innocenti Report Card 2

A league table of child deaths by injury in rich nations

Innocenti Report Card 3

A league table of teenage births in rich nations

Innocenti Report Card 4

A league table of educational disadvantage in rich nations

Innocenti Report Card 5

A league table of child maltreatment deaths in rich nations

Innocenti Report Card 6

Child poverty in rich countries 2005

Innocenti Report Card 7

Child poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries

Innocenti Report Card 8

The child care transition: A league table of early childhood education and care in economically advanced countries

Innocenti Report Card 9

The children left behind: A league table of inequality in child well-being in the world's rich countries

Innocenti Report Card 10

Measuring child poverty: New league tables of child poverty in the world's rich countries

Innocenti Report Card 11

Child well-being in rich countries: A comparative overview

Innocenti Report Card 12

Children of the recession: The impact of the economic crisis on child well-being in rich countries

Grafika: MCC Design, UK (mccdesign.com)

Skład i druk: Krzysztof Bolek, Taka Paka Project and Design Group – Halina Ostaszewska

Innocenti Report Card 13, 2016

**Równe szanse dla dzieci:
Nierówności w zakresie warunków
i jakości życia dzieci w krajach bogatych**

UNICEF Office of Research – Innocenti
Piazza SS. Annunziata, 12
50122 Florencja, Włochy
Tel: +39 055 2033 0
Fax: +30 055 2033 220
florence@unicef.org
www.unicef-irc.org

ISBN: 978-83-9281 10-7-7

© Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci (UNICEF)

Kwiecień 2016